

20180811464

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Врз основа на член 9 став (1) од Законот за културата („Службен весник на Република Македонија“ број 31/1998, 49/2003, 82/2005, 24/2007, 116/10, 47/11, 51/11, 136/12, 23/13, 187/13, 44/14, 61/15, 154/15, 39/16 и 11/18), Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 3 мај 2018 година, донесе

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 2018-2022 ГОДИНА

1. **ВОВЕД**

Националната стратегија за развој на културата во Република Македонија во периодот 2018-2022 година (во натамошниот текст: Националната стратегија) е основен стратегиски документ за областа на култура, како за работа на Министерството за култура така и за други субјекти кои делуваат во полето на културата.

Националната стратегија поаѓа од јасно определена визија за развој на културата во Република Македонија и од основната мисија што треба да ја спроведува Министерството за култура во периодот 2018 - 2022 година. Исто така, Националната стратегија утврдува општи и поединечни цели, кои произлегуваат од согледување на состојбите во културата во претходната деценија. Притоа, овој документ определува принципи и насоки за идниот стратегиски развој и назначува различни приоритети во дејностите од културата.

Одредувањето на предизвиците и приоритетите на културниот развој беше направено низ транспарентен процес на проучување на состојбите и консултација со широк круг засегнати страни вклучувајќи ги стручните служби во Министерството за култура, националните институции, граѓанските здруженија, творци, независни стручни лица и други учесници во културата. Од методолошки аспект, документот се темели на споредбено истражување на правни и на други стратегиски документи, критички преглед на состојбите во културата во изминатата деценија и квалитативна анализа на сознанија, процена на потреби и нови идеи произлезени од серија средби, дискусии и јавни дебати.

*

За директна имплементација на мерките предвидени со Националната стратегија е изработен Акциски план, со планирани активности, динамика, носители на активности и проекции на буџетски и вонбуџетски средства, како и услови и индикатори за евалуација на спроведувањето на Националната стратегија.

Акцискиот план за имплементација на Националната стратегија за развој на културата во Република Македонија во периодот 2018-2022 година, е даден во прилог и е составен дел на Националната стратегија.

Националната стратегија ќе се реализира преку годишните програми на

Министерството за култура, од средствата утврдени со годишните буџети на Република Македонија, за областа култура. За следење на реализацијата на Националната стратегија Министерството за култура ќе формира работна група составена од претставници од министерствата и органите надлежни за нејзината реализација.

Визија

Националната стратегија за развој на културата во Република Македонија во период од 2018 – 2022 година се раководи од визијата за демократски, плурален, секуларен, слободен, динамичен, рамномерен и одржлив културен развој заснован на рамноправен пристап и учество, како и на одговорно и ефикасно раководење, поаѓајќи од уверувањето дека правото на култура е основно и неприкосновено човеково право. Оттаму, таа се застапува за професионализација, институционална и вонинституционална автономија, департизација и децентрализација во дејствувањето во социо-културниот контекст.

Мисија

Основна мисија на Националната стратегија за развој на културата во Република Македонија во период од 2018 – 2022 година, е да го поттикнува и да го координира развојот на ефикасни културни политики за слободно творештво и за заштита на културното наследство воспоставувајќи одржливи законодавни, организациски, кадровски, материјални и финансиски услови, воведувајќи транспарентност и партиципативност во носењето одлуки и во критичката евалуација на уметничките и на културните практики и афирмирајќи го интерсекторското усогласување со другите носители на државни политики. Националната стратегија ќе го поттикнува редефинирањето на улогата на културните и уметничките практики како интегрален дел од сите останати општествени страти, што ќе придонесува во развојот и подобрувањето на образовните политики, човековите права, социјалната застапеност. Со националната стратегија ќе се создадат услови за негување на автономијата во творештвото која ќе придонесе за демократизација на целокупното општество преку негување на плурални идентитети. Воедно, со оваа стратегија се промовира културна политика која ќе биде основа за создавање на економски, политички и социјален капитал што ќе придонесе за создавање на слободен и-критички јавен простор.

Општи цели

Поаѓајќи од потребата за градење силна и стабилна демократија, општите цели на оваа стратегија се:

- да се овозможат еднакви културни права за сите,
- да се создадат услови за негување на слободата и разноликоста на творештвото и на културните идентитети.

Посебни цели

Културни можности за секого

- Да се поттикнуваат уметничкото творештво, културниот развој, образованието и креативниот потенцијал.
- Да се негуваат уметничката извонредност, експеримент и иновација.
- Да се овозможи достапност и учество во културните процеси.
- Да се вложува во развојот на публиката и на културните потреби на граѓаните.

Културен капитал, разновидност, соработка

- Да се афирмира културата како клучен економски, социјален и политички капитал и фактор што го шири демократскиот јавен простор.
- Да се негуваат македонскиот јазик, јазиците на заедниците и интеркултурната комуникација.
- Унапредување на заемното разбирање, дијалогот и рамноправната вклученост на ранливите и маргинализираните групи во културната продукција и во социо-културниот живот, со што културата ќе се презентира како фактор на општествена кохезија и трансформација.
- Да се обезбеди заштита, управување и вреднување на културното наследство во согласност со современите европски практики.
- Да се зајакне независниот културен сектор како важен социокултурен чинител.
- Да се развиваат регионалната и меѓународната културна соработка врз принципите на партнерство и размена.

Реформи

- Да се спроведе реформа на Министерството за култура и да се ревитализираат институциите на културата заради независно и ефикасно работење.
- Да се воведат суштински измени во законската рамка што директно или индиректно влијае врз културата заради отстранување на несоодветните административни ограничувања.
- Да се развива интерсекторската соработка.
- Да се воведат современи модели на финансирање во културата.

2. СОСТОЈБИ

Сегашниот културен амбиент во Република Македонија не нуди цврсти основи за систематско стратегиско планирање што ќе се темели на јасни показатели за степенот на културен развој, како и на одделни стратегиски документи за развојот во другите области. Постојат само општи податоци за бројот на институциите, за вработените во нив и за застарени системи на финансирање и отчетност. Не постојат сериозни истражувања за културниот капитал, ниту согледувања за нерамномерниот културен развој. Исто така, недоволно е разбрана потребата од учество во културата. Дури и статистичките податоци од областа на културата се доста несигурни. Едновремено, македонската култура се соочува со длабока поделеност и партизираност, со силно недемократско наследство и со погрешни и неуспешни културни политики.

Културниот контекст во Република Македонија го карактеризираат застарените модели на управување наследени од средината на минатиот век, како и анахрони и себедоволни културни програми што не соодветствуваат на вистинските потреби на граѓаните и на нивниот интерес. Поголемиот дел од културните институции не ја знаат сопствената мисија во општеството, уште помалку имаат визија за својата иднина. Едновремено, речиси сите главни културни институции се тукуречи целосно разнебитени, со запустени објекти, структурно и кадровски онеспособени и програмски дезориентирани. Од друга страна, независната културна сцена е во голем расчекор меѓу потребите и можностите, особено во споредба со институционалната култура. Финансирањето во културата е заробено од централизираната волја на политиката, која настојува да создава партиска култура и уметност. Ваквите тенденции особено дојдоа до израз во изминатата деценија влечејќи ја културата назад и оневозможувајќи вистински развој.

Слабости во културната политика:

- Културната политика е реактивна. Речиси нема примери во кои мерки на културната политика довеле до долготрајно, стратегиско влијание во која било сфера на културата.
- Креирањето на културните политики не е доволно транспарентно. Јавните и медиумските дебати посветени на битни културни прашања главно се сконцентрирани во главниот град, а вообичаено се избираат учесници од мал круг поддржувачи на актуелната власт.
- Одредувањето цели и приоритети на културната политика не е поткрепено со соодветни показатели, анализи, истражувања и пресметки, а влијанието и резултатите на културната политика ретко подлежат на проценка.
- Законските акти се носат без претходно спроведени проценки и анализи на состојбите, потребите и зацртаните стратегиски цели, што во голема мера ги прави неприменливи и противречни.
- Во стратегиските документи културната политика се фокусира на националниот интерес, со што се стеснува опсегот на дејствување и се запоставуваат сите програми и проекти што не го изразуваат националниот идентитет.

Слабости во финансиските политики:

- Распределбата на државниот буџет за култура не се темели на оцена на спроведените програми, ниту на поставување јасни цели и критериуми.
- Финансиските средства се распределуваат нетранспарентно, со чести примери на „камouflирање“ на јавните трошоци за нови градби и за капитални инвестиции во рамките на сосема други програми (финансирање на дејностите, заштита на културното наследство, трансфери на единиците на локалната самоуправа и сл.).
- Спонзорството, донаторството и механизмите на јавно-приватно партнерство не се доволно развиени за да обезбедат дополнителни извори на финансирање во културата.
- Не се направени анализи на потребата за проширување на концептот за фондовско финансирање, како и за финансирање нови секторски линии.

Слабости во организациските модели:

- Институциите во културата се организирани и работат според наследени и застарени модели на управување. Повеќето од нив дејствуваат како традиционални хиерархиски организации кои тешко се приспособуваат кон современите услови и можности.
- Постои општ недостиг на квалификувани менаџери во културата, како и соодветен стручен кадар речиси во сите дејности.
- Отсуствуваат иницијативи за суштинска реформа на културниот сектор, особено во поглед на: децентрализација, приватизација, воведување на пазарни механизми во создавањето и дистрибуцијата на културните производи, алтернативни форми и извори на финансирање, реформа на системот на државно финансирање, развој на статистика и индикатори, вклучување на независниот сектор во процесите на одлучување, поттикнување на културните и на креативните индустрии итн.
- Соработката со невладиниот сектор е минимална и можностите остануваат неискористени - постои огромна бариера меѓу државните институции и независниот сектор иако нема законска пречка за нивна соработка.
- Се јавува мешање на централната власт и на политичките партии во работата на културните установи, што резултира со нарушена автономија, кршење на професионалните норми на работа и суштинско изумирање на дел од институциите.

Ваквите состојби, од друга страна, пред оваа Национална стратегија поставуваат редица нови барања и методолошки нестандартни пристапи. Оваа Национална стратегија попрвин се занимава со дисконтинуитети отколку со континуитети. Се имаат предвид стратегиските определби вградени во документите од повисоко хиерархиско (државно ниво), но и ургентните потреби на секторскиот и на меѓусекторскиот развој на културата. Оваа Национална стратегија нужно вклучува

стартни чекори кои, по логиката на нештата, треба да се предуслов за нејзино дефинирање. Во одделни области таа прави и пионерски чекори.

3. ПРИНЦИПИ НА СТРАТЕГИСКИОТ РАЗВОЈ

Основни принципи на стратегискиот развој на културата во периодот 2018 - 2022 година се: *еднаквост, пристап, учество и права*. Овие принципи се засновуваат врз правото на култура како неприкосновено човеково право. Споменатите поими се разработени како посебни принципи на новата културна политика определена со оваа Национална стратегија.

Демократизација на културата и културна демократија

Демократизацијата на културата е основен принцип на оваа Национална стратегија, кој подразбира дека разновидните вредности на културата и на уметноста треба да бидат достапни за сите под еднакви услови. Демократизацијата во културата ќе има темелно општествено значење и ќе биде клучна вредност на современата културна политика. Така културата нема да се доживува издвоена од другите општествени процеси туку ќе придонесува за отвореност и органска интеракција во целата општествена заедница.

Паралелно со демократизацијата во културата, ќе се развива и концептот на културна демократија, кој подразбира учество на сите граѓани во културата и во создавањето културни политики. Неопходно е проширување на културната понуда финансирана со буџетски средства и поттикнување на творечките можности на секој поединец. Тоа не значи откажување од „големи проекти“ и од „врвна уметност“, туку можност двете нешта да се развиваат заедно. Важна улога во развивањето на културната демократија ќе имаат институциите, кои ќе треба да ги преосмислат своите програми за да овозможат развој на публика и поттик за широко практикување на креативноста.

Креативност, плурализам, инклузивност

Културата треба да има прогресивна општествена функција: негувајќи полемичност, критичко промислување и експеримент, таа треба да создава вредности. По својата природа, една култура е отворена кон други култури, кон различностите, кон сите граѓани. Во европскиот контекст, културата не познава строга контрола од страна на државата. Во тој контекст, и новата културна политика се залага за поттикнување на креативноста и на плурализмот. Таа настојува да создаде поволни услови за вклучување и работа на уметниците, културните работници и на институциите. Новата културна политика треба да помогне да се изгради инклузивно, демократско и граѓанско општество во кое ќе дојдат до израз имагинацијата, иновацијата и продуктивноста на сите граѓани кои ќе се осмелат да се изразуваат и да ги споделуваат различните естетски и креативни искуства, а со тоа да обезбедат достоинствен и исполнет живот. Сите облици на дискриминација ѝ се туѓи на оваа културна политика. Таа се залага за

еднаквост и толеранција на сите што имаат што да ѝ понудат на македонската култура.

Република Македонија е мултикултурна, но не е доволно инклузивна. Во глобализираниот свет, менаџирањето на инклузивноста станува приоритет за (условно) помалите култури. Република Македонија нема друга алтернатива освен да се развива како демократско безбедно општество во кое „... сите членови ... имаат еднаков пристап кон фундаменталните права, вклучувајќи ги и социјалните и економските права, и каде граѓаните, без оглед на нивниот бекграунд и без оглед каде живеат, ги уживаат овие права“ (Council of Europe 2016b: 83). Еден од клучните белези на културата во Република Македонија е нејзината етничка, идеолошка и уметничка хетерогеност. Токму затоа новата културна политика поттикнува отворени концепти и практики, кои културата ја претворат во лабораторија во која постојано се преиспитуваат постојните и се произведуваат нови значења и вредности.

Европски контекст

Особено значајно начело на оваа Национална стратегија е европеизацијата на културниот контекст во Република Македонија. Тоа е и општа политичка определба и стратегиска цел на Република Македонија. Да се биде дел од европското демократско семејство, не значи напуштање на националните традиции и на посебните културни вредности. Напротив, тоа значи на македонската култура да ѝ се отворат европските и светските перспективи, а граѓани на Република Македонија во Европа и во светот да се чувствуваат природно, вклучено, креативно!

На Република Македонија ѝ се потребни европските културни вредности посочени во Бледската декларација (2011 и 2012 г.) и Декларацијата од Давос за *Vaukultur* (2018 г.): култура што ги брани темелните човекови права и демократијата; култура на креативната работа; слобода на културното истражување, изразување и движење; вложување во културните истражувања и во развојот кои се столбови на културната политика; уметници и културни актери кои ќе ја проценуваат етичката одговорност на управувачите, за културата како центар на развојните политики. И понатаму: афирмација на европскиот идентитет во неговата разноликост; осигурување на целосна слобода на творештвото; афирмирање на културната демократизација (пристап на сите и на секој во културата); борба против пиратството во сферата на авторските права; јакнење на уметничкото образование; заштита на пазарот на уметнички дела и на културните индустрии од секој трговски монопол; поддршка за дигитализацијата како нова можност за дифузија и создавање нови форми на уметничко изразување, развој на концептот за *Vaukultur* итн. Во таков концепт, културата нема да се темели на претпоставени, затворени, национални или други идентитети, туку ќе претставува динамизам на разлики, кои се секогаш отворени за преговарање.

Ослободување

Ниту еден од спомнатите стратегиски принципи не може да биде реализиран доколку не се промени претходно воспоставениот модел на арбитарна и клиентелистичка власт, која ја партизира културата задушувајќи ја нејзината автономија и општествената важност. Затоа, на културата и на уметноста им е неопходно ослободување од таторството наметнато преку нетранспарентно владеење. Новите односи во културата налагаат политиката да ги носи стратегиските одлуки и да ги посочува главните правци, но нејзината „интервенција“ застанува таму. Неопходно е ослободување во сите аспекти на културата: ослободување од затвореноста, нестручноста и непрофесионалноста, од бирократијата и клиентелизмот, од манипулацијата и нетранспарентноста. Затоа, Владата на Република Македонија и Министерството за култура владеењето ќе го заменат со раководење, ќе ги отворат процесите на одлучување и ќе соработуваат со граѓанскиот и со деловниот сектор.

4. СТРАТЕГИСКИ НАСОКИ И ПРИОРИТЕТИ

4.1. Департизација и нормализација во културата

Како последица на погрешни политики, во изминатата деценија дојде до партизација и заробување на културата. Низа ретроградни активности поттикнаа конфузија во разбирањето на културниот идентитет, антагонизирање на општественото ткиво и девастација на културниот капитал. Ваквите состојби налагаат промена на системот на културата, негово професионализирање, негово отворање за широко демократско учество на граѓаните и, едновременно, негова заштита од негативните влијанија на политиката. Неопходно е да се воведат ефикасни механизми на набљудување и евалуација на политиките и постигнувањата, како и создавање покритичен и историски посвесен пристап во културата.

Оттука, главни стратегиски насоки на идниот културен развој на културата се:

- Спроведување сеопфатни анализи на штетите од претходните политики и проекти (вклучувајќи го и таканаречениот проект „Скопје 2014“), од материјален и финансиски аспект, како и од аспект на идеолошките конструкции поврзани со историјата и идентитетските симболи, кои ги загрозија демократските темели на општеството.
- Нормализација на културниот систем од тешките последици на партизацијата и неодговорното владеење во претходниот период преку департизација и демократизација на културните процеси, враќање на професионалните стандарди во институциите и ослободување на креативните процеси за сите граѓани без оглед на нивната партиска, етничка или друга припадност.

- Замена на политиката на директна државна контрола и узурпација со нов управувачки модел на координирање и обезбедување децентрализирани услови за развој на културата преку флексибилни пристапи, дијалог и демократско учество на сите засегнати страни, посебно преку одлучувачко учество на претставници на репрезентативните, уметнички и стручни здруженија во уметнички совети, управни тела и други работни тела и комисии.

4.2. Децентрализација и деетрополизација на културата

Процесот на *децентрализација на културата* во Република Македонија не е новина. Институционалната децентрализација во Република Македонија започна во 2003 година со поделбата на мрежата на институциите на национални и локални. Тоа беше прва фаза, која требаше да продолжи со натамошна институционална децентрализација, односно со зголемување на бројот на локалните институции и со зголемување на надлежностите на локалните заедници во културата. Наместо тоа, во последните години бројот на национални институции се зголеми за нови 12 институции основани со одлука на Владата на Република Македонија. Оттука, втората фаза на институционалната децентрализација треба да започне со оваа Национална стратегија и тоа не само со формално „прегрупирање“ на институциите, туку и со низа други мерки.

Новиот процес на децентрализација треба да им обезбеди најдобри услуги на граѓаните – поблиски, посоодветни и поевтини. Имено, децентрализацијата треба да доведе до унапредување на квалитетот на јавниот сервис за граѓаните. Тоа опфаќа две димензии: 1) политичка децентрализација, која овозможува унапредување на репрезентативната моќ на граѓаните преку нивно вклучување во формулирањето и спроведувањето на законите од областа на културата и на културните политики; 2) административна децентрализација, каде што се делегира одговорноста за спроведување на политиките, како и финансирањето и вршењето на одредени државни функции на локалните служби.

Разликите во економските можности и човечките капацитети за преземање на одговорноста за спроведување културни политики на локално ниво, како и големата разновидност на полето на културата управувано од Министерството за култура, налага спроведување на асиметрична децентрализација. Во одредени сектори ќе преовладува политичката децентрализација, а во други административната децентрализација, со нагласка на едната или на другата соодветно на поставените цели. Исто така, поставената цел да се унапредува квалитетот на јавниот сервис за граѓаните не дозволува во некои домени на културата да се реализираат сите форми на децентрализација.

Асиметричната децентрализација ќе зависи од карактеристиките на регионите и на општините и од нивната оспособеност за автономно дејствување, во различен степен и во изделени области на културата.

Главни стратегиски насоки во процесот на децентрализацијата се:

- Процена на одржливоста на општинските буџети од аспект на можностите да го обезбедат преносот на надлежностите и одговорностите од централно на локално ниво. Врз основа на оваа процена ќе се направат ранг-листа и препораки за понатамошно дејствување.
- Продолжување на постапниот процес на децентрализација во повеќе димензии и врз основа на проценките за специфичните карактеристики на локалната средина.
- Стручна и финансиска поддршка на локалните власти да осмислуваат локални културни политики и среднорочни и долгорочни стратегиски планови за локален културен развој.
- Создавање услови за локален развој на креативни индустрии како придонес кон економскиот развој на општините.

Основни мерки за остварување на овие насоки се:

- Мерки за поттикнување на локалните власти да преземат поголема одговорност за одржливоста на локалната културна инфраструктура.
- Соработка на Министерството за култура со единиците на локалната самоуправа заради развивање заеднички настани, организирање обуки и координирање на донесувањето на стратегиски акти и на друга соработка меѓу националните и локалните установи.
- Назначување одговорно лице за координација и соработка со единиците на локалната самоуправа во актите за организација и систематизација на Министерството за култура.
- Финансиска поддршка на соработката со локалниот деловен сектор, особено заради унапредување на културниот туризам (на пример, со туристичките агенции за таканаречените „културни патеки“), културните индустрии и занаети, како и независната културна сцена.

Деметрополизацијата на културата се надоврзува на целите на децентрализацијата, односно подразбира систематско развивање, планирање, финансирање и реализација на културни програми со двојна цел: достапност на културните содржини од „метрополата“ во внатрешноста, и обратно, поголемо присуство на културни содржини од внатрешноста во главниот град. Деметрополизацијата на културата е во директна врска со потребата да се надмине нерамномерниот општ и, особено, културен развој во земјата. Оттаму, обврска на Министерството за култура и на националните институции ќе биде да подготвуваат и такви програми што ќе бидат лесно преносливи во повеќе локални центри, но без да се наруши квалитетот на културните содржини.

Основни мерки за деметрополизацијата на културата се:

- Оцена на годишните програми на националните институции и нивна финансиска поддршка врз основа на критериумот за поширок територијален опфат при спроведување на годишните програми.

- Финансиска поддршка на проекти од независниот културен сектор кои овозможуваат поврзување на централно и на локално ниво.
- Регионално планирање и спроведување на дел од годишните активности на Министерството за култура (јавни расправи, стручни советувања, семинари и друго).

4.3. Од мултикултура кон интеркултура

Културата во Република Македонија е сплет на повеќе културни традиции. Досегашната културна практика само го констатирала овој факт, а ретко завлегувала во самата негова суштина. Мултикултурата често може да значи само бегло, незаинтересирано прифаќање на постоењето на повеќе етнички заедници со различни култури кои постојат паралелно. Затоа оваа Национална стратегија по прво се залага за интеркултурност одошто за мултикултура. Разликите треба да бидат поттик за градење интеркултурно општество во кое ќе се негува заедништво, дијалог и хармонично проткајување меѓу културите. Интеркултурните врски подразбираат длабока почит и разбирање за сите култури. Интеркултурната комуникација значи размена на идеи, програми и културни норми создавајќи врски што не можат лесно да се раскинат. Во интеркултурното општество никој не останува неизменет бидејќи луѓето од различните култури учат еден од друг. Нивното менување значи и менување на државата кон подобро разбирање и соработка. Најдинамичните аспекти на современата култура, а такви примери веќе има и кај нас, произлегуваат токму од тесните врски, искуствата, инспирацијата и проткајувањето меѓу различните култури. Во таа насока, интеркултурата не треба да се гледа како замена за мултикултурата, туку како едно ново рамниште во културните релации. Интеркултурноста не е замена за етничкото, не е нужно преживување, туку е „градење“.

Во таа смисла, се утврдуваат следниве приоритети:

- Мораториум на субвенционирањето програми и проекти што поддржуваат национализам, ксенофобија, етничка, религиозна и полова дискриминација.
- Почит, разбирање и поддршка на културната различност преку сите механизми и форми што им се на располагање на носителите и спроведувачите на културната политика.
- Унапредување на интеркултурниот дијалог преку сите извршни механизми на културната политика, на национално и на локално ниво, вклучувајќи и јавни дебати, специјални програми и проекти на независната културна сцена.
- Грижа за развојот и унапредувањето на културата на етничките заедници на национален и на локален план.
- Реформа и континуирано унапредување на работата на Управата за афирмирање и унапредување на културата на припадниците на заедниците во Република Македонија.
- Стимулирање на кохезивни и инклузивни програми и проекти во рамките на годишните планови и програми на Министерството за култура особено во урбаните мултикултурни средини.

4.4. Грижа за различностите

Културниот идентитет не ги подразбира само етничките заедници во една држава туку и креирање простор за негување на разноликоста и на плуралните културни идентитети. Акцент се става на заедниците, односно на групите со различни специфики, базирани на различниот социјален или класен статус, род, сексуалност, посебни потреби итн. Културните и другите права на овие заедници не се дискутабилни, односно, уште повеќе, не можат да бидат диктирани или преговарани врз основа на предрасуди, мнозински одлучувања или надгласувања. Правото на култура и слободата на изразување им припаѓа и на овие заедници / групи еднакво како и на другите. Оттука, ни оваа Национална стратегија не смее да ги премолчи потребите на сите маргинализирани групи во општеството, задоволувањето на нивните културни права и потреби, отворањето дијалог за размена на искуства, проекти, програми. Конечната визија во оваа насока треба да биде отворено општество што се спротивставува на сите форми на дискриминација врз основа на етничката припадност, но и на сексуалната и на која и да е друга маргинализација, гарантирајќи им целосен пристап и инклузивност во согласност со европските стандарди. Свеста за овие цели особено треба да биде промовирана и негувана кај државната и локалната администрација, националните и локалните културни институции, културните менаџери и невладините организации итн.

Свеста за културните потреби на овие категории делумно е развивана преку мерки за имплементација на правото на култура во однос на лицата со посебни потреби, во два сегмента: достапност до културните вредности преку обезбедување технички пристапи до културните настани и создавање предуслови за развој на нивното творештво преку поддршка на програми и проекти.

Долгорочни цели во овој сегмент се:

- Уважување на потребите за натамошно интензивирање на културното изразување на овие заедници / групи преку продолжување на перманентно вклучување на програми / проекти во годишните програми на националните институции и на независната културна сцена.
- Поддршка на алтернативните и „други“ уметнички искази преку вградување административни приоритети во годишните конкурси.
- Поттикнување на културните институции за соработка со претставници и организации на овие заедници / групи и осмислување заеднички културни активности.

Особено внимание ќе се посвети на лица со посебни физички потреби, лица со тешкотии во развојот, деца и малолетници без родители и самохрани родители. Досегашните развојни стратегии во културата потфрлија во создавањето простор за суштинско учество на овие загрозени категории граѓани. Активностите на државата и на општеството, остварени преку политички и граѓански механизми, главно се насочени кон олеснување и решавање на напластени егзистенцијални

проблеми кај овие граѓани, но не и кон долгорочни решенија. Едновременно, нивното право и потреба за општествено реализирање, социјализација или, пак, изразување преку културно-уметнички форми е најчесто стигматизирано до степен на гетоизација. Присутни се и контрапродуктивни примери, кога јавните настани на овие категории се искористуваат за себепромотивно милосрдие, наместо за јавно прифаќање на овие лица во културниот живот.

Приоритети во однос на оваа категорија граѓани се:

- Формирање на извршно тело при Министерството за култура за оперативно планирање и работа во овој сегмент.
- Создавање регистар на институции, организации, заедници, волонтерски групи и граѓански иницијативи кои активно учествуваат во остварување, помагање, организирање и финансирање на културниот живот на овие категории граѓани.
- Планирање на соодветен процент во буџетите на националните установи за проекти што ќе вклучуваат и обучуваат граѓани од споменатите категории граѓани.
- Воведување програмски циклуси и распространување на добрите примери на остварување, помагање, организирање и финансирање на културниот живот на овие категории граѓани.

4.5. Културата и развојот

Културата како фактор на општиот развој

Културата не е изолиран дел во општеството што функционира според сопствени законитости, туку е составен дел на вкупните развојни процеси. Одржливиот развој, особено во културата, е директно поврзан со степенот на демократските слободи и права, со намалувањето на етничките тензии и со растот на општиот животен стандард. Културниот развој е условен од низа специфични фактори (традиција, наследени обрасци и вредности итн.), но во прв ред од вкупните општествено-политички, социјални и економски движења.

Од друга страна, културниот развој, како елемент на вкупниот општествен развој, треба да се планира врз основа на соодветна методологија, интердисциплинарни истражувања, податоци и анализа на состојбите, квантификации итн. Планирањето (краткорочно, среднорочно, долгорочно) на културниот развој треба да се темели на показатели за минатото и за сегашните состојби и на анализа на културната практика и потребите на граѓаните. Тоа, пак, подразбира стручно екипиран државен орган што ќе биде на висината на оваа задача.

Главни приоритети во овој сегмент се:

- Поставување на културата како важен составен дел на сите општи развојни

планови на општеството. Планирањето (краткорочно, среднорочно, долгорочно) на вкупниот развој на општеството во иднина треба неизоставно да го вклучува и културниот развој.

- Развивање на свеста за културата како важен фактор на општиот развој на општеството.
- Поставување на културата во самото средиште на извршната политика во однос на важни прашања, како што се зголемување на социјалната кохезија, поттикнување на продуктивноста, развој на туризмот итн.
- Активирање на постојното Одделение за стратешко планирање, културни политики и следење во рамките на Министерството за култура (во кое досега немало вработени лица) и негово прераснување во Одделение за културни политики и развој.
- Иницирање на научно-истражувачка установа - институт за културни политики и развој (во соработка со Министерството за образование и наука).

Кон рамномерен културен развој

Сите показатели укажуваат дека Република Македонија е исклучително нерамномерно развиена земја. Големи се разликите во степенот на развиеност меѓу урбаните и руралните општини, како и меѓу градот Скопје и останатите градови. Нерамномерниот развој е особено видлив на полето на културата: во некои средини целосно отсуствува културна инфраструктура и учеството во културата е сосема запоставено, со тенденција разликите да се зголемуваат.

Стратегиска насока на државата е зголемување на капацитетите на неразвиените општини, со основна цел за приближување и достапност на културните вредности до нивните граѓани. Имајќи ги предвид добрите европски практики, а во соработка со Министерството за локална самоуправа и со самите општини, Министерството за култура ќе работи на надминување на нерамномерниот културен развој, пред сè, преку политиките и инструментите на децентрализацијата и деурбанизацијата на култура. Поконкретно, новата културна политика ќе иницира:

- Создавање на најмалку еден културен центар на заедницата во секоја општина, со што би се поттикнал идниот локален развој, особено на креативните индустрии.
- Инвестициски вложувања во културата во помалку развиените општини.
- Поддршка на проекти во годишните програми на институциите насочени кон намалување на нерамномерната културна дистрибуција во помалку развиените општини.
- Преосмислување на годишната акција „Град на културата“ во насока на намалување на нерамномерниот културен развој.

Рурален развој

Последица на континуираната негрижа за руралните области е напуштањето на

селата, а со тоа и уништувањето на руралното културно наследство – материјално и нематеријално. Справувањето со овој проблем е предмет на интерес во посебните стратегии за рурален развој изготвувани од другите министерства. Овие документи како приоритетни цели ги одредуваат: унапредувањето на економските активности со цел да се намали и, по можност, да се стопира иселувањето; унапредувањето на животот на руралното население преку државно финансирање на модернизацијата, иновацијата и ефикасноста во земјоделството, производството на храна и шумарството; унапредувањето на професионалноста во наведените сектори преку стекнување знаења и обезбедување електронска комуникација и едукација на населението за стекнување вештини за нејзино користење.

Стратегиска насока е да развива програми за давање помош на руралните заедници за изградба на капацитети и за стекнување знаења и вештини за ставање на своите ресурси (материјални, историски, културни и природни) во функција на поттикнување на туризмот и остварување приходи од туристичка дејност. Едновремено, ќе обезбедат ресурси за обнова и за зачувување на старите занаети во руралните средини и нивно искористување како потенцијална туристичка атракција, како и нивно приспособување со модернизирање на дизајнот на современата културна понуда, како можност за економско подобрување на животот.

Заштитата на природното и на културното наследство, како значајна цел на оваа Национална стратегија, предвидува обезбедување средства од државниот буџет за:

- идентификување, мапирање и прогласување на евидентирани и потенцијални културни добра и културни предели во руралните средини;
- обезбедување соодветно одржување, конзервација, реставрација и ревитализација на прогласените културни добра;
- иницирање инфраструктурни зафати за олеснување на пристапот до прогласените културни добра;
- мапирање, поттикнување и субвенционирање на потенцијални креативни индустрии во функција на туристички развој и одржливост;
- реализација на едукативни програми за важноста на културните добра со кои располага руралната заедница и за потребата од нивна заштита.

Европски перспективи

Европските перспективи за развој на македонската култура се една од стратегиските линии на развојот на целото општество. Ќе се развива културна политика што нема да опфаќа само размена и соработка меѓу националните култури и институции, туку и култура што ќе биде трансверзална, мултилатерална, партиципативна, која ќе го шири демократскиот јавен простор во Европа, создавајќи еднакви можности меѓу големите и малите, меѓу развиените и посиромашните. Овој концепт на културата не се темели на претпоставени затворени национални или други идентитети, туку на динамизам на разлики, кои

се секогаш отворени за преговарање.

Стратегиска цел е да се воспостави силна домашна и меѓународна активност во областа на културата за доближување на европските културни вредности до македонските граѓани, за примена на препораките на Европската Унија во културата, а особено во однос на заштитата на авторското право.

Главни приоритети во овој сегмент се:

- Поддршка на програми и проекти што ги унапредуваат европските перспективи во македонската култура.
- Поддршка на европската мобилност на македонските уметници, културни експерти и менаџери во културата и нивно присуство на европската културна сцена.
- Унапредување на институционалната соработка со сродни европски институции врз основа на размена на проекти, програми и луѓе.
- Финансиска и друга поддршка на проекти за меѓународна и регионална соработка, вмрежување и копродукција со цел македонската уметничка и културна сцена да ги зголеми своите капацитети за менаџирање големи културни манифестации и настани, а македонската уметност и култура да добие поголема афирмација и признание на европски план.

4.6. Од национален кон јавен интерес и учество

Со оваа Национална стратегија се воведува нов поглед кон културата како јавен интерес. Во контекстот на оваа Национална стратегија, јавен интерес во културата претставуваат создавањето, распределбата и заштитата на културните производи и услуги на сите рамништа, како и заштитата на културното наследство, а за кои државата ќе обезбеди соодветни услови (правни, организациски, финансиски и други). Со други зборови, јавниот интерес во културата е токму онаа култура што е од интерес за сите граѓани, која е неопходна, а едновремено и достапна за сите граѓани под еднакви услови. Јавниот интерес подразбира и рамномерен културен развој на територијата на целата држава.

Јавниот интерес во културата се изразува преку законодавството од областа на културата и преку годишните програми за финансирање. Никој нема монопол врз креирањето на јавниот интерес на целата територија на државата. Тој се изразува преку програмите на националните и на локалните институции од областа на културата, како и преку активностите на независниот културен сектор. Во оваа смисла, државата, преку Министерството за култура треба да обезбеди непречено финансирање на актерите што го остваруваат јавниот интерес во културата. Покрај тоа, тој може да биде финансиран и од донации и спонзорства.

Од друга страна, јавниот интерес во културата и, воопшто, развојот на културата во целина не е обврска само на културниот сектор. Министерството за култура треба да воспоставува допирни точки и вкрстување на интересите со другите државни сектори заради остварување на јавниот интерес во културата. Тоа значи

дека јавниот интерес во културата се третира како збир на сите вредности што подлежат на динамично преосмислување.

Со оваа Национална стратегија фокусот се пренесува кон граѓански концепт на културата, кој подразбира *учество* и култура за сите. Културата се случува секојдневно, дисперзирано, во малите, но важни траги на поединците и на групите, независно од нивната етничка припадност, вероисповед, пол, возраст итн. Националната стратегија поаѓа од определбата дека „за поединците, учеството во некоја активност претставува начин на зголемување на нивните културни и информативни капацитети и капитал, што помага да го дефинираат нивниот идентитет и/или им дозволува лична експресија“ (UNESCO 2012: 51).

Современите културни политики инсистираат на култура што е блиска до граѓаните, која ги негува културните потреби преку принципот на културна демократија, односно преку олеснување на пристапот до уметноста и до културните институции за граѓаните да ги усовршуваат своите таленти и активно да учествуваат во културните настани. Современите културни текови во Европа инсистираат на претпоставките дека културата треба да му понуди на граѓанинот можност не само да „следи“ туку и да учествува, не само да биде пасивен набљудувач туку да биде и активен учесник во културните процеси. Партиципативноста ја уважува креативноста кај секој човек и со право бара таа да биде стимулирана не само во интерес на поединецот туку во интерес на целата културата. Партиципативноста отвора не само лични креативни перспективи туку нуди поле за поголемо меѓусебно почитување, за разбирање на „другиот“ и на неговите културни потреби, односно за поголема демократичност.

Од друга страна, партиципативноста не подразбира – или не подразбира секогаш – висококреативни процеси и создавање врвна уметност. Многу често и самото посетување на културните настани и уживањето во нив е форма на учество. Но, и тоа треба да се поттикнува, да се унапредува, зашто кај нас и тоа е во криза. Современите дигитални медиуми нудат нови форми на креативно изразување (креирање на веб страница или блог, аматерски видеа и фотографии, пребарување на културните страници на интернет и друго) и тие треба да се поттикнуваат како форми на зголемување на учеството во културата.

Учеството во културниот живот на земјата се учи од мали нозе. Затоа е неопходно поврзувањето на културата со образованието, особено во основното и во средното образование, со подготвување на младите за активен културен живот. Последните истражувања на Советот на Европа на ова поле укажуваат дека местото на живеење (рурално наспроти урбано) битно влијае врз степенот на учество, односно повеќе отколку староста, образованието или полот.

Главни приоритети на овој план се:

- Развој на стимулативни мерки за осмислување годишни програми на институциите што ќе го унапредуваат учеството во културните и во уметничките процеси.

- Поттикнување на волонтерството во културните институции како основа за развој на идна публика и учество во културата.
- Унапредување на учеството во културата како дел од редовната настава и важен аспект на образовните програми во основните и во средните училишта.
- Планирање на посебни мерки и програми за унапредување на културната партиципација на: младите, посебните категории граѓани, лицата со посебни потреби, старите лица и др.
- Спроведување на посебни мерки и програми за унапредување на учеството во културата во руралните средини.

4.7. Институционална култура

4.7.1. Состојби

Преку буџетот на Министерството за култура (заклучно со август 2017 година) се финансираат 112 институции со 3.287 вработени. Од нив 63 имаат статус на национални институции со 2.735 вработени, со ангажирани средства за плати во бруто-износ од 87.106.481 денари, а 49 се локални установи со 552 вработени и ангажирани средства за плати во бруто-износ од 14.155.043 денари. Овој факт говори за нерамномерна институционална и кадровска распределба во културата.

Општ впечаток е дека институционалната култура во Република Македонија е затворена, самодоволна, неконкурентна, често и нестручна, односно непрофесионална. Доминира традиционален организациски модел, кој е хиерархиски структуриран и се засновува врз строга поделба на работата. Моделот подразбира одлуки од врвот на организациската структура и неможност за иновација и проток на информации. Организациите не се доволно иницијативни, нема креативност и претприемчивост, а тимската работа е недоволно застапена или слабо развиена, комуникацијата е вертикална и неефикасна. Институциите живеат во својот микрокосмос наместо да се приспособуваат на новите барања во средината. Институциите, особено националните, работат без стратешки планови за долгорочно работење и развој, без прецизно дефинирани мисии, визии и основни цели, поради што често се јавува и двојство во работењето и мешање на „надлежностите“.

Во изминатиот период мрежата на национални институции се прошири заради остварување политички цели и без да се направат анализи на општествената и стручната оправданост. Притоа, отсуствува неопходниот степен на меѓуинституционална соработка. Соработката со невладиниот сектор, пак, е минимална и не се согледуваат можностите и придобивките. Исто така, очигледна е и нерамномерноста меѓу институциите во поглед на нивните технички капацитети и опременоста, кадровската структура, како и финансиската поддршка од Министерството за култура. Ова беше особено нагласено во изминатата деценија кога еден мал број новоформирани национални институции беа фаворизирани (пред сè, финансиски) за сметка на останатите културни

институции на национално и на локално ниво. Од друга страна, некои од најстарите и најкомпетентни македонски културни институции беа оставени сами на себе, препуштени на тивко пропаѓање и постепено замирање на нивните основни функции.

Со процесот на децентрализацијата во минатото јавните културни институции беа поделени на национални и локални, при што бројот на националните институции порасна несразмерно повеќе во однос на реалните можности и потребите на земјата. И двата типа институции денес се соочуваат со низа проблеми: лош и партизиран менаџмент, огромни трошоци за одржување, недостиг на финансиски средства, масивност, недоволно квалитетни програми, недоволна партиципативност и слаба комуникација со публиката.

Институции – публика. Институциите од областа на културата не развиваат посебни маркетиншки активности иако некои имаат сектори или одделенија за маркетинг. Последниве површно или воопшто не вршат квантитативни и квалитативни анализи и истражување на публиката, не воспоставуваат врски со неа, не ги истражуваат мотивите, културните потреби и однесувања. Тоа се должи и на недостигот од специјализиран кадар, како и ограничените кадровски и технички ресурси за успешно раководење, што подразбира популаризирање на уметничките производи и културни вредности и континуиран развој на публика.

Менаџмент. Доброто управување на културните институции е постојан проблем во Република Македонија. Универзитетите во земјава не нудат студии за културен менаџмент, маркетинг и менаџирање на настани и проекти од областа на културата. Нема ниту развиени специјализирани програми за менаџмент во областа на театарот, филмот, издаваштвото, изведувачките уметности, културното наследство и креативните индустрии. Лицата што дејствуваат на тоа поле се школувани надвор од Република Македонија или не се стручно школувани за таа работа. Професијата менаџер не се смета за неопходна. Отсуството на професионален менаџерски кадар во културата резултира со „инстант“ решенија, кои, сепак, на подолг рок ги стеснуваат условите за реализирање на идеите на уметниците и ѝ го оневозможуваат на публиката доживувањето на создадените дела.

4.7.2. Правна рамка

Наспрема европските трендови на промена на строгата регулатива и воспоставување општи правни рамки со пофлексибилни пристапи, во Република Македонија законските регулативи стануваат сè поопсежни, посложени и построги. Тоа, наместо да ги олесни процесите во културата, води до бирократизација на системот и непотребна загуба на време, финансии и материјални ресурси. Основниот Закон за културата е донесен во 1998 година, а до денес се извршени 13 измени и дополнувања. Слична е состојбата и со останатите закони во областа на културата. Така, на пример, Законот за заштита на културното наследство донесен во 2004 година до денес претрпел 14 измени и дополнувања. Со многубројните измени на законите и со донесувањето огромен број подзаконски

акти се прави обид да се регулираат сите фази на дејноста, со што културата се сведува на чисто техничко прашање.

Еден од основните проблеми на Законот за културата е што регулира прашања кои не припаѓаат во таков општ документ. На пример, такви се одредбите преземени од Законот за јавна администрација и од Законот за работни односи со кои статусот на вработените во културата се одредува во рамки на јавната администрација. Исто така, останува дискутабилна класификацијата на поединечен, локален и национален интерес во културата иако ова прашање треба да се решава со стратегиски документи. Проблематични се и одредбите што се однесуваат на именувањето на директорите, незастапеноста на консументите на културата, несоодветната улога на Советот за култура, начинот на финансирање на годишните програми, отсуството на локални програми и стратегии за култура итн. Последните измени и дополнувања на Законот за културата ги доведоа до апсурд сите наведени недоследности поради што се констатира ургентна потреба од преиспитување не само на функционалноста на овој закон туку и на сите други закони во културата, односно на целиот систем.

4.7.3. Финансиска рамка

Финансирањето на културата се спроведува преку Министерството за култура, кое во рамките на можностите и самозацртаните приоритети ги финансира потребите на институциите. Иако финансирањето на културата во изминатите десетина години значајно се зголемува, анализата на начинот на распределба и трошење на средствата од државниот буџет открива отсуство на концепција како за остварување на целите дефинирани во стратегиските документи и законските акти, така и за остварување на рамномерен и континуиран културен развој. Финансиските тешкотии во кои се наоѓаат културните институции упатуваат и на отсуство на соодветна менаџерска практика и маркетинг во културата. Во однос на концептот на самофинансирање, пак, многу институции што се зависни од државниот или локалниот буџет, сметаат дека таквите активности се поврзуваат со концептот „правење пари“, кој од нивна страна се смета за антикултурен.

Во изминатиот период голем број установи беа „осудени“ на просто одржување и преживување. Од една страна, власта инвестираше во создавање и изградба на нови институции со цел да го поткрепи идеолошкиот дискурс за (ре)конструкција на македонскиот национален идентитет втемелен на античкото минато. Државниот буџет ретко се користеше за поддршка на независниот културен сектор. Механизмите на јавно и приватно партнерство, спонзорство и донаторство и корпоративна одговорност не беа доволно развиени за да обезбедат дополнителни извори на финансирање. Во сегашниот модел на финансирање недостигаат инструменти за мотивација на приватниот сектор кои би ја олесниле улогата на државата како главен финансиер на културата. За таа цел, неопходно е воведување на одредени измени во правниот и во даночниот систем.

Финансирањето на програмските активности на дејностите во културата доживува континуиран пад во однос на вкупниот буџет за култура (од 51,05% во 2001 година

на 18,29% во 2011 година, односно 22,99% во 2015 година и 22,62% во 2016 година). Во последните години најголем дел од програмските средства во дејностите одаа во издаваштвото и во филмот. Едновременно, голем дел од средствата беа наменети за капитални објекти, односно градежни активности, а потоа и за одржување на институциите и за плати на вработените. Распределбата на јавните трошоци за култура во услови кога само мал дел од средствата е наменет за културни програми го оневозможуваше културниот напредок.

Иако членот 39 од Законот за културата дозволува основање на фондови (како национални установи) за финансирање на културата, оваа можност беше применета само во областа на филмот (Филмски фонд, односно денес Агенција за филм). Долгорочен приоритет на оваа Национална стратегија е постепено воведување на фондовско финансирање и во другите културни дејности.

4.7.4. Насоки за идниот развој

Една од стратегиските насоки за развој на културата е упатувањето на институциите на заедничка соработка и на поддршката на граѓанските, индивидуалните или неформалните иницијативи, како и на независната сцена, и споделување на ресурсите по принципот на хоризонтални, отворени институции. Од институциите се очекува да развијат стратегии за создавање нова публика и да прераснат во професионални и општествено одговорни институции, посветени на нивната мисија во општеството. Институциите треба да бидат отворени за потребите на сите категории граѓани, особено децата и младите, лицата со посебни потреби и старите лица.

Еден од првите неопходни реформски чекори е одредувањето јасни критериуми за одредување на мрежата на јавни културни институции, односно ревидирање на постојната мрежа на национални институции. Некои установи ќе се трансформираат според различни модели: дел ќе преминат на локално ниво, дел ќе бидат уредени според принципот на јавно-приватно партнерство, а дел ќе прераснат во културни центри на заедницата (заради креирање културни програми според потребите на граѓаните). Други установи ќе им бидат доделени на управување на организации од независниот сектор.

Заради континуирано застапување на јавниот интерес во одделна област, националните установи ќе продолжат да ја договараат годишната програмска дејност во директни преговори и соработка со Министерството за култура, врз основа на нивните повеќегодишни стратегии. Нивните годишни акциски планови, пак, ќе ја сочинуваат годишната програма на Министерството за култура, без учество на установите на јавни конкурси, а со можност за повеќегодишно договорање како долгорочна цел. Културниот менаџмент и маркетингот не треба да бидат сфатени како средства за „правење пари“ туку како професии кои посредуваат, анимираат и едуцираат во сферата на културата. Во таа насока, ќе се инсистира на етаблирање на овие професии.

Краткорочни мерки во најкус можен рок по усвојувањето на Националната

стратегија:

- Темелна ревизија на работењето на културните институции во изминатиот период од страна на инспекциските служби на Министерството за култура, на Државниот завод за ревизија и на независни ревизорски куќи. Мерката ќе биде спроведена во првите шест месеци по усвојувањето на Националната стратегија.
- Формирање независна комисија за ревидирање на постојните ресурси (кадровски, технички, програмски) на културните институции, со предлог-мерки, најдоцна една година од усвојувањето на Националната стратегија. Комисијата ќе ги преиспита и програмските содржини на институциите, меѓу другото, и од аспект на говор на омраза, дискриминација, насилство и националистички содржини, и ќе предложи соодветни мерки.
- Ревитализација на јавните институции преку враќање на нивната основачка и статутарна мисија и преку сондажа на мислењата на вработените во институциите заради унапредување на нивните основни функции.
- Континуирано објавување на сите извештаи по сектори (програми, одлуки, комисији, износ на грантови и друго) на веб страницата на Министерството за култура.

Долгорочни мерки во институционалната реформа:

- Отворање на институциите во насока на влијание во заедницата и подготвеност за креативно поврзување (современа уметност, популарна култура, современи теории, нови медиуми и технологии) и соработка (локална, национална, регионална и меѓународна).
- Преиспитување на мрежата на национални институции, на нивните цели, визија и мисија во општеството.
- Врз основа на реформските анализи, ќе се одредат насоки за годишно и повеќегодишно финансирање на новата мрежа на јавни институции.
- Мапирање и анализа на ресурсите што постојат на локално ниво, а потоа и преиспитување на досегашниот модел на дотации од Буџетот на Република Македонија за општините, односно негово унапредување преку воведување нови грант-дотации за сите единици на локалната самоуправа, а според пропишани мерливи критериуми (број на жители, вид - рурална или урбана, големина на територија, економска развиеност итн.).
- Преиспитување на соработката на градот Скопје и општините во областа на културата со оглед на тоа што повеќето културни институции се лоцирани во една општина (Центар), а им даваат услуги на сите граѓани на Скопје. Во оваа смисла, ќе се истражат модели за управување и финансирање на градски установи во што ќе учествуваат сите општини.

Со Националната стратегија се предвидуваат нови, демократски стандарди на

работење во културниот систем, и тоа:

- Гарантирање на автономијата во изборот на програмите и изготвување јасни критериуми за селекцијата на приоритетни проекти.
- Јавно објавување на статутите, стратегиските документи и критериумите со цел јавноста да се увери и да донесе суд дали и колку се почитувани зацртаните цели и критериуми за секоја конкретна програма и селекција.
- Јавно објавување на одлуките на фондовите и комисиите што ги одобруваат проектите, со образложение и резиме на проектите, со конкретни суми на поддршка и очекувани ефекти.

Целта на овие мерки е подобрување на транспарентоста на културниот систем, која отсутствуваше во изминатата деценија, особено во однос на проектот „Скопје 2014“ и годишните програми.

По предложените реформи, сите институции, без разлика на нивниот статус, во согласност со нивната мисија, ќе треба да изработат стратегиски планови и анализа на нивните инфраструктурни, материјални и кадровски потреби. Тоа, пак, ќе биде основа за изработка на приоритетна листа на капитални вложувања и за унапредување на човечките ресурси.

4.8. Независен културен сектор

Независниот културен сектор е еден од клучните фактори во создавањето на новите модели на практикување на културата. Тој опфаќа децентрализирани форми и силна, самоорганизирана култура надвор од постојните културни институции. Исто така, независниот сектор има влијание врз критичкото промислување на културата и во евалуацијата на одлучувачките процеси во културните политики.

Европските културни практики говорат за клучно учество на независниот културен сектор во сите сегменти во културата на локално и на централно ниво. Стратегиска цел е културната и уметничката продукција да се етаблираат како неодминлив сегмент преку кој граѓанинот ќе може да го преобликува општеството. Според својата организациска и содржинска структура, независниот културен сектор може да го трасира ваквиот пат на градење културна политика втемелена на принципите на демократизација, демонополизација, децентрализација и творечка автономија.

4.8.1. Состојби

Паралелно со замрените институционални модели, сериозен проблем на македонската култура е и запоставеноста на независниот културен сектор. Постојниот систем не овозможува континуиран и долгорочен стратегиски и инфраструктурен развој и одржливост на независниот културен сектор. Затоа, клучно е градењето на свеста за социокултурната важност на независниот културен сектор и, воопшто, на граѓанското општество.

Оваа Национална стратегија ја истакнува улогата што треба да ја има независниот културен сектор во процесите на одлучување не само издвоено, како посебен сектор што би бил формиран, туку и во другите дејности. Независниот културен сектор може да понуди експертиза во сите сфери на уметноста предлагајќи критериуми и идеи што ќе значат унапредување на културните политики. Со препознавањето на независната културна сцена како значаен фактор во културата, државата покажува јасна волја за децентрализација на моќта.

4.8.2. Приоритети

Стратегиското партнерство меѓу Министерството за култура и независниот културен сектор овозможува тој да биде катализатор и поврзувач на државните и на јавните интереси со сите други аспекти на културниот идентитет. Со давањето политичка релевантност на независниот културен сектор и со обезбедувањето структурна поддршка преку отворање посебен сектор на локално и на централно рамниште, ќе се започне сериозен процес на демократизација на културните политики. Независниот културен сектор е онаа хибридна, динамична сила што овозможува слоевити преклопувања, интерсекторски и интердисциплинарни артикулации и општествени интеракции преку кои се случуваат највибрантите промени во општеството. Неговото значење не се исцрпува само на планот на културниот развој, туку и во образованието, во развојот на критичката култура и во градењето стабилен социокултурен капитал.

Главни приоритети во овој сегмент се:

- Развој на модели за стратегиска, финансиска и стручна поддршка на независниот културен сектор со што ќе се стимулираат идеи и проекти за меѓународна и регионална соработка, вмрежување и копродукција и ќе се овозможи размена на современи знаења и вештини на менаџирање во културата.
- Поддршка на непрофитни граѓански организации, неформални иницијативи и уметнички групи кои развиваат нови форми и начини на работа и самоорганизациски структури што се отворени за учество, активно граѓанство и интердисциплинарност.
- Унапредување на инфраструктурните, човечките, техничките и финансиските ресурси на независниот културен сектор заради обезбедување негов долгорочен развој.
- Овозможување поголема достапност и искористеност на европските претпристапни фондови (програмите Креативна Европа, Млади во акција, Европа за граѓаните, ИПА-фондовите и др.).
- Согледување на можностите за приспособување и отстапување на соодветен културен простор за потребите на вмрежен независен културен сектор.
- Основање одделение за развој и финансирање на современи независни интермедијални и интердисциплинарни културни и уметнички практики при Министерството за култура и издвојување на буџетска ставка за развој на интердисциплинарни современи културни и уметнички практики.

4.9. Уметничко творештво

4.9.1. Слобода на творештвото

Уметноста, во сите форми, е еден од главните медиуми низ кој се разменуваат информации и идеи. Таа придонесува во социјалните дебати, често како потенцијална противтежа на воспоставените сили и правила, што ја прави уште повлијателна и попотребна. Уметничката експресија е неопходна за развојот на секоја современа култура и на демократско општество во целина. Слободата на уметничкото изразување е и суштински индикатор за успешноста на културните политики во европски рамки. Со оваа Национална стратегија се подвлекува дека секој поединец, без оглед на неговата националност, пол, религија или други специфики, ја ужива слободата на уметничко изразување и творештво, слободно учествува во културниот живот и во уживањето во уметноста. Во тесна врска со слободата на уметничкото творештво е и слободата на мислата и говорот, на совеста и религијата, бидејќи уметноста е и начин на искажување верувања и визија за светот околу нас. Едновремено, слободата на уметничкото творештво подразбира и слобода на здружување, одбрана на уметничките права и заштита на моралните и на материјалните права произлезени од уметничката дејност.

- Со оваа Национална стратегија, се гарантира слободата на уметничкото творештво и правата што произлегуваат од него. Тоа не е само обврска, туку и стратегиска намера да се создаде клима на поддршка и поттикнување на уметничкото творештво и развој на творечките таленти на граѓаните. Тоа подразбира на уметниците да им се обезбедат услови за творење, како и амбиент за едукација и обука, заштита на правото на здружување и унапредување на нивните социјални и авторски права. Како членка на ОН, УНЕСКО и на Советот на Европа и како слободна и демократска држава, Република Македонија е должна континуирано да ја негува и да ја унапредува слободата на уметничкото творештво, затоа се нагласува уставниот принцип дека: Слободата на уметничкото творештво е неприкосновено право на секој поединец, независно од неговите политички, етнички, религиозни и други убедувања, и не подлежи на никакви политички или какви било други притисоци и ограничувања, манипулации и забрани.

4.9.2. Поддршка на творештво

Поддршката на уметничкото творештво, во сите негови форми, преку законски, финансиски и други стимулативни мерки, е врвен приоритет на државата. Тоа подразбира обезбедување механизми за заштита од директно мешање на органите на власта во творечките процеси и нивните резултати. Државата нема да наметнува директни стимулативни мерки за поттикнување на домашното уметничко творештво бидејќи смета дека тоа е начин на непримерено мешање во творечките процеси и може да биде инструмент на политички притисок. Наместо тоа,

идните мерки за стимулирање на домашното уметничко творештво (меѓу кои се откупи на уметнички дела, откупи на драмски текстови, на музички композиции и слично) ќе бидат спроведени преку соодветните институции во чија основна дејност спаѓаат ваквите активности. Притоа, особено внимание ќе се посвети на соодветната валоризација на авторскиот и на уметничкиот труд, особено во оние дејности каде што тоа не беше случај во изминатиот период.

Во рамките на годишните програми на Министерството за култура, преку посебен конкурс се поддржуваат самостојни уметници од сите области на културата, со доделување месечни надоместоци за придонеси за здравствено, пензиско и инвалидско осигурување, како и за персонален данок на доход. Досегашната селекција се покажа во голема мера бирократизирана, идеолошки ориентирана и нестручна, а беше оправдувана со нејасни или несоодветни критериуми утврдени во Правилникот за утврдување на критериумите, постапката и начинот на обезбедување поволни услови и надоместоци од средствата на републичкиот буџет на самостојните уметници. Бројот на поддржани самостојни уметници во изминатите години се движи од 67 самостојни уметници во 2007 година до 97 во 2017 година, и тоа: 10 од областа на издавачката дејност, 2 од драмската дејност, 26 од областа на филмската дејност, 25 од областа на музичката дејност и 34 од ликовната дејност.

Главни приоритети во унапредувањето на слободата и поддршката на уметничкото творештво се:

- Континуирано спроведување мерки за заштита на правата на уметниците и за унапредување на нивните социјални, материјални и авторски права.
- Ревизија на доделениот статус на самостојните уметници, либерализација на условите и на постапките и стимулирање на поголем број самостојни уметници во Република Македонија како суштински придонес во поддршката на уметничкото творештво.
- Промена на постојната дефиниција за уметникот во Законот за културата во согласност со прифатената дефиниција на УНЕСКО.
- Барање современи решенија на уметничките предизвици, особено на потребите на уметници за јавна презентација на нивната уметност и желбите на публиката да ужива во уметноста.
- Унапредување на дијалогот со уметниците преку консултирање на претставниците на нивните асоцијации за сите важни прашања од нивен интерес.
- Стимулирање на критиката преку поддршка на специјализирани списанија за промоција и критика во културата и уметноста.
- Унапредување на статусот на самостојните уметници преку: суштинска либерализација на условите за негово стекнување; отстранување на бирократските ограничувања; стимулирање на користењето на ова право; предлагање законски измени за да се овозможи ова право да го користат и културните работници.
- Отворање на културните институции за потребите на уметниците и нивното

творештво во согласност со можностите и постојната правна рамка.

4.9.3. Авторско право и сродни права

Остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права е многу важен аспект на остварувањето на културните права. Тоа е обврска гарантирана со Уставот на Република Македонија и со меѓународните документи од оваа област ратификувани во Република Македонија.

Законот за авторското право и сродните права беше целосно усогласен со постојното европско и меѓународно законодавство. Но, со неговото изменување, особено во 2013, 2015 и во 2016 година, се наруши постигнатата усогласеност и сега Законот не кореспондира со европската регулатива и практиката на земјите членки на Европската Унија. Спротивно на современите светски текови и европски практики, во делот на колективното остварување на авторските и сродните права се воведоа одредби што, наместо напредок, предизвикаа неможност за воспоставување функционален и ефикасен систем на колективно остварување на авторското право и сродните права и недозволиво мешање на државата во оваа област. За ова сведочи и Извештајот на Европската комисија за 2016 година, во кој, меѓу другото, се вели дека „постои недоволен/ограничен напредок и Република Македонија мора да ги подобри консултациите со засегнатите страни при изготвување на законодавството во областа на интелектуалната сопственост, да ги зајакне капацитетот и координацијата меѓу органите надлежни за спроведување на законите за интелектуална сопственост и да ја подигне јавната свест за важноста на заштитата на правата на интелектуална сопственост. Системот за колективно управување сè уште е недовољно развиен.“

За надминување на ваквата состојба и заради усогласување со новата Директива 2014/26/ЕС за колективно управување со авторското право и сродните права и мулти-територијално лиценцирање на музички дела за користење преку интернет, во тек е изработка на предлог-закон за изменување и дополнување на Законот за авторското право и сродните права. Измената на Законот за авторското право и сродните права е во согласност со деталните насоки на неколкумина еминентни европски експерти дадени во нивниот извештај во рамките на твининг-проектот на Европската Унија „Зајакнување на спроведувањето на правата од интелектуална сопственост“. Донесувањето на предлог-законот е предвидено во Програмата на Владата на Република Македонија во декември 2017 година. Со измените се очекува надминување на нерешените и негативни состојби во оваа област и натамошно квалитетно остварување и заштита на авторското право и сродните права, особено унапредување на работата на организациите за колективно управување со авторските и сродните права и отворање на патот кон евроинтеграциските процеси во оваа област.

Оттука, заради ефикасна заштита и ефективно остварување на авторското право и сродните права, поддршка на зголемувањето на потенцијалот на културните дејности и индустрии базирани на користење авторски и сродни дела и

почитување на материјалните и на другите права кои произлегуваат од нивното користење, како и сензибилизација на јавноста за соодветен третман на авторското право и сродните права во правниот промет, главни приоритети во овој сегмент ќе бидат:

- Подигање на нивото на знаењата потребни за успешно остварување и заштита на авторското право и сродните права со организирање тематски работилници за имплементација на Законот за авторското право и сродните права, со акцент на колективното остварување на авторското право и сродните права; за заштита и пренесување на правата; за авторското право и сродните права и новите технологии и медиуми; за авторското право и сродните права и дејности и индустрии базирани на авторското право и сродните права и друго.
- Организирање кампањи за значењето на авторското право и сродните права; за улогата на авторското право и сродните права во дејности и индустрии базирани на авторското право и сродните права; за поттикнување на колективното остварување на авторското право и сродните права; за поттикнување на легални начини на користење на авторските дела и предметите на сродните права и друго.
- Изработка на функционална веб страница на Министерството за култура за авторското право и сродните права.
- Изготвување на стратемски документ за вклучувањето на авторското право и сродните права во образовниот систем.
- Изработка на информативно-едукативни материјали во рамките на веб страницата за авторското право и сродните права.
- Поттикнување и негување на активна соработка со заинтересираните страни во процесот на остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права.
- Формирање контактна точка како постојан форум за унапредување на остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права заради споделување знаења и искуства и дебата на теми од заеднички интерес. Форумот би функционирал како посебен блог во рамките на веб-страницата за авторското право и сродните права.
- Интензивирање на координацијата во меѓуресорската соработка со други надлежни државни органи и институции, со посебен акцент на обезбедување и размена на податоци за остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права.
- Интензивирање на меѓународната соработка со Светската организација за интелектуална сопственост во Женева и интензивирање на билатералната соработка во областа на авторското право и сродните права со земјите од регионот на Југоисточна Европа.

4.10. Управување со човечки ресурси

4.10.1. Човечки ресурси во јавните установи

Во периодот на кој се однесуваше претходната стратегија за развој на културата (2013 - 2017), беа реализирани голем број нови вработувања. Сепак, тие се концентрирани во мал дел од дејностите, поради што се јавува превработеност во одредени сектори и недоволна екипираност во други. Превработувањето особено се однесува на установите од драмската дејност, музичко-сценската и фолклорната дејност. Голем дел од овие вработувања претставуваат трансформација од договорни аранжмани во трајни вработувања, што е во спротивност на природата на работата на установите од овие дејности. Анализата на вработувањата во последната деценија укажува на отсуство на каква било стратегија за развој, било од аспект на поединечните дејности или од аспект на културата во целина.

Во споменатиот период, во театарската дејност бројот на вработени се зголемил за 436 лица; во Македонската опера и балет за 230 лица, во НУ Филхармонија за 58 лица, во АНИП „Танец“ за 60 лица. Таков раст отсуствува во установите од областа на заштитата на културното наследство, каде што е констатирано континуирано опаѓање на бројот на професионални кадри поради непополнување на местата испразнети по основа на пензионирање и смрт. На пример, бројот на вработени во Националниот конзерваторски центар е речиси преполовен, а очигледна е недоволната и несоодветна кадровска екипираност во целиот сектор за заштита на културното наследство и долгогодишното непополнување на слободните работни места.

Главни приоритети во овој дел се:

- Преиспитување на систематизациите на установите во културата заради утврдување на реалните потреби од трајни и привремени вработувања.
- Вградување одредби во новата законска регулатива кои прецизно ќе ги уредуваат вработувањата на определено време во поглед на максималното траење на терминот на вработување и условите и можностите за склучување нов договор.

Отсуство на објективни критериуми и селективност се констатирани и во однос на растот на платите. Во периодот од 2006 до 2017 година за 60% се зголемени платите на уметниците и на сценските техничари во професионалните театри и во центрите за култура, додека, во исто време, во име на „кризна состојба во светската и домашната економија“ на професионалните кадри во областа на заштитата на културното наследство (конзерваторска, музејска и библиотечна дејност) не само што не им се зголемуваат платите, туку и не им се вреднува напредокот во кариерата со стекнување повисоки стручни звања.

Идното управување со човечките ресурси во институциите од областа на културата треба да ги има предвид следниве аспекти: стратемиско управување со човечките ресурси, еднакви можности за вработување, соодветно професионално кадровско екипирање и систем на професионално обучување и грижа за развојот на талентите.

4.10.2. Кадровска и образовна политика во културата

Долгогодишното отсуство на стратемиски осмислен развој на човечките ресурси наложува спроведување на опсежна анализа на состојбите, расположливите ресурси и на реалните потреби, како и проекции за одржлив развој. Тоа би било основа за изработка на стратегија за човеки ресурси во културата. Анализата за секоја установа треба да го утврди бројот на лица со статус уметник, бројот и видот на стручниот и на техничкиот персонал согласно со објективните потреби на установата, како и бројот на административниот персонал и на лицата за техничко одржување. Анализата треба да го утврди и бројот на лицата кои самостојно изведуваат уметничка дејност во својство на самостоен уметник, самостоен експерт во културата, самостоен изведувач на културни програми во музичките и во сценските дејности итн.

Министерството за култура, на годишна основа, ќе остварува соработка со Министерството за образование и наука заради усогласување на квотите за запишување студенти на студиските програми од одделни области во културата со цел постигнување усогласеност меѓу продукцијата на специјализирани кадри и потребите од нивно ангажирање. Двете министерства ќе ги утврдат и потребите за воведување нови студиски програми за професии од културата што недостигаат, а за чие вклучување во јавниот образовен систем Република Македонија се обврзала со потпишувањето и ратификацијата на повеќе меѓународни декларации и повелби. Двете министерства ќе подготвуваат и програма на годишно ниво за континуирано образование на вработените во културните установи заради унапредување на нивните знаења и вештини. Координираните напори ќе се однесуваат и на едукативните содржини на сите степени на образование. Исто така, Министерството за култура, во соработка со Министерството за образование и наука, како и во соработка со независни граѓански иницијативи кои ја поттикнуваат критичката култура, ќе иницира и ќе поддржува програми со кои ќе се засили и професионалната критичка рефлексива како клучен сегмент во следењето и валоризацијата на културното и уметничкото творештво.

Главни мерки во овој дел се:

- Воведување на наставни програми и активности во основното и во средното образование со теми од областа на културата.
- Дополнување на студиските програми во високото образование со предметни програми и модули за поквалитетно остречување на дипломираните студенти за работа во заштитата на културното

наследство, како, на пример, во студиските програми за архитектура, градежништво, археологија, историја на уметноста, хемија, етнологија, ликовни уметности и друго

- Основање на високообразовна установа што ќе понуди студиски програми за конзервација и реставрација на културното наследство.
- Основање на научен институт за реализација на истражувања од областа на заштитата на културното наследство.
- Во втората и третата година од спроведувањето на оваа Национална стратегија, Министерството за култура ќе разработи и модел што ќе ги поттикнува образованието и интересот кај стручната јавност за континуирана анализа и критичка валоризација на сите културни и уметнички продукции и на тековните социокултурни феномени.

Во однос на континуираното образование, особено внимание ќе се посвети на:

- Обезбедување соодветни обуки и курсеви за вработените во музеите, библиотеките и установите за заштита на културното наследство со цел да се унапреди и осовремени нивното знаење и да се оспособат да работат според најновите стандарди, методи и технологии.
- Обезбедување финансиска поддршка за интензивирање на меѓународната соработка на установите од областа на културата со давање можност за студиски престои и специјализации на кадрите во соодветни странски установи со цел споделување искуства и стекнување нови знаења и вештини.
- Обезбедување обуки за културен менаџмент во установите со цел да се направи нивната работа поефикасна и да се поддржи нивниот развој.
- Овозможување образование, дообразование или преквалификација за занимања што недостигаат, пред сè, за културна администрација и културен менаџмент.

4.10.3. Права на вработените во културата

Во последните десетина години вработените во културата се соочуваат со низа проблеми кои произлегуваат од лошите и неадекватни правни регулативи, а, пред сè, поради измените во Законот за културата, Каталогот на работни места, недонесувањето на нов колективен договор и нееднаквиот третман на дејностите.

Приоритети на новата културна политика во поглед на подобрување на правата на вработените во културата се:

- Изработка на колективен договор, со враќање на сите одземени работнички права и корекција на одредувањето на класификацијата на сложеноста на работните места, во соработка и консултации со носителите

на различните дејности во културата.

- Измена на постојниот Каталог на работни места со корекција на работните места на стручниот кадар во културата.
- Валоризација на стручните звања преку распоредување на соодветни работни места, согласно со стекнатото звање и соодветен надоместок на плата, преку предлагање законски механизам за редовно усогласување на стекнатото звање со работното место и со коефициентите на платата.
- Ревизија на начинот на исплаќање на платите, нивно усогласување со законските одредби и важечкиот колективен договор и усогласување на платите во посебните дејности на територијата на целата држава.
- Ревизија на казнените одредби во сите закони од областа на културата и намалување на предвидените казни сразмерно со просечните плати во дејноста и стандардот во државата.
- Враќање на одредбите за бенефициран стаж за балетските уметници и соодветна процена на работните места со зголемен ризик по здравјето и животот на вработените, како и испитување на условите за стекнување бенефициран стаж и скратено работно време и кај други професии (оперски пејачи, музичари на дувачки инструменти, конзерватори, фолклорни уметници).
- Донесување интерни правилници за работа во сите установи од културата, а особено во: музејската и библиотечната дејност, заштитата на културното наследство и сценско-музичката дејност.
- Изземање на дејностите во културата од Законот за јавна администрација.
- Воведување стимулативни мерки за подобрување на системот за оценување и наградување, како, на пример: наградување според заслугите и степенот на одговорност, стимулација на продуктивноста и квалитетот, уредување на односите меѓу институциите во однос на финансиските надоместоци за извршените услуги, давање можност за предвременно напредување во кариерата доколку се покажат извонредни резултати и слично.
- Измена на регулативите за исплата на плати во културата со цел да се надминат проблемите со: несоодветната класификација и бодување на работните места; нееднаквото вреднување на трудот меѓу различните дејности во културата, како и меѓу различните установи во рамки на една дејност; потпросечното ниво на плати во одредени дејности.

4.10.4. Деконцентрација на кадрите

Концентрацијата на лица од различни профили во главниот град ги доведува останатите средини во дискриминирана положба во однос на еднаквиот пристап кон културните активности. Оттаму, се наложува потребата од воведување законски одредби што ги обврзуваат општините да донесат локални стратегии за култура, кои ќе предвидуваат:

- Отворање работни места во согласност со расположливите културни ресурси и со културниот потенцијал за нивно опслужување.

- Поставување цели за давање културни услуги (театри, оркестри, музеи и слично) со кои ќе се овозможи враќање во локалните заедници на професионалци што се отселиле во главниот град.
- Кадровска поддршка на локалните културни центри со што ќе се постигне раст на вработеноста и унапредување на културниот живот на општините.
- Поддршка на локалните уметници и творци преку грантови за производство, дистрибуција, популаризација и продажба на разновидни културни добра и за развој на креативната економија.

4.11. Нови технологии

Новите медиуми и информациската технологија денес нудат нови можности на културна дифузија. Постојат нови начини на продукција, дистрибуција и добивање на податоци, текст, звук или слика - подвижна или неподвижна - во различни интегрирани форми. Новите технологии и новите електронски медиуми денес наоѓаат широка примена во уметноста како форми на изразување, а се користат и за претставување на културата. Тоа особено се однесува на визуелните уметности. Едновремено, новите информациски технологии го сменија и начинот на кој се доживуваат културата и уметноста. Тоа е особено видливо во музеите, во заштитата на културното наследство, но и во сите други области во културата.

За жал, Националната стратегија за развој на културата за периодот 2013-2017 година им посветува само две реченици на новите технологии. Целосната запоставеност и отсуството на иницијативи доведе до тоа македонските културни институции да доцнат во примената на новите технологии и медиуми во културната презентација. Неразбирањето на ова прашање, нерамномерниот економски развој во државата и недоволната финансиска поддршка ги доведува во прашање дури и традиционалните форми на презентација на културата. Сè уште постојат институции што работат и без основните технолошки средства: скенер, компјутер! Тие не се оспособени соодветно да одговорат на потребите на културата на новото време.

Приоритетни мерки во овој дел се:

- Изготвување темелна анализа за техничко-технолошката опременост на македонските културни институции.
- Подготовка на стратегија за унапредување на состојбите врз основа на резултатите на анализата, како и итно спроведување на препораките.
- Оспособување стручен кадар од областа на новите технологии и нивната примена во културата.

4.12. Културни индустрии

Дилемите околу пазарните вредности во културата и оправдувањата дека малиот

пазар и осиромашеното население се причини за незаинтересираност за културата се типичен пример за „реториката на реакцијата“ (Hirschman, 1982) и се вештачки наметнати. Сосема обратно, поврзувањето на уметникот, културната администрација, менаџментот и индустријата со пазарот и потрошувачот може да резултира во функционален и продуктивен синџир од кој ќе има полза културата, како и економијата и општеството во целина. Културата во најширока смисла претставува токму заедница меѓу трудот и творештвото, индустријата и уметноста.

Иако културните индустрии се само од неодамна во фокусот на интересот во Република Македонија, тие беа дел од програмите за финансирање на Министерството за култура. Сепак, резултатите се доста нејасни. Културните индустрии остануваат и понатаму недоволно развиени како последица на несоодветниот третман во културната политика. Сепак, позитивен чекор напред претставуваше мапирањето на креативните индустрии во Република Македонија.

Главни насоки во овој дел се:

- Мапирање на расположливите и на потенцијалните ресурси за културни и креативни индустрии на национално, локално и на урбано ниво преку анализа на постојната инфраструктура, идентификација на проблемите, позитивните капацитети и развојните трендови, како и давање насоки за иден развој.
- Создавање интегрирана стратегија за развој на културните и на креативните индустрии и вклучување на културните и на креативните индустрии во соодветните јавни политики на национално и на локално ниво.
- Градење на свеста за потенцијалот на културните и на креативните индустрии за општествено-економски развој.
- Создавање поволни услови за соработка и развој на културните и на креативните индустрии преку соодветни секторски политики, вклучувајќи и регионални и локални стратегии, локални планови за развој и национални стратегиски документи.
- Искористување на локалните ресурси и инфраструктура за подобрување на локалната економија преку стимулирано поврзување на креативноста и економијата.
- Поголеми финансиски стимулации за културните и креативните индустрии.
- Поттикнување на истражувачки активности, иновативност, креативност и претприемништво во креативните и културните индустрии.

Културната економија може да биде голем извор на приходи и да го намали или да го спречи одливот на луѓе од локалните заедници во главниот град и во странство. Таа е и голема движечка сила на одржливиот развој. Културната разновидност на населението во Република Македонија претставува голем потенцијал за развојот на овој вид економија.

Развојот на креативната економија ќе се остварува преку:

- Целисходно искористување на културните вредности (историски

споменици, културен предел, уметнички проекти) за унапредување на економијата во општините и во државата во целина.

- Поттикнување на граѓанските здруженија да им ја обезбедат потребната помош на производителите на културни добра при промоција и продажба, преку поддршка од централниот и од локалниот буџет и преку можностите што ги даваат европските фондови.
- Измени во даночниот систем со цел давање даночни олеснувања на приватните претпријатија за поддршка на креативните индустрии и, воопшто, за спонзорирање на културата.
- Измени во легислативата што ќе ги олеснат односите меѓу сите субјекти вклучени во креативната економија – производителите на културни добра, помагачите на нивното пласирање на пазарот, како и мобилните оператори, кабелските, радио и телевизиски оператори и други субјекти.

4.13. Меѓународна соработка

Врз основа на Стратегијата за развој на културата во периодот 2013-2017 година, во Министерството за култура во 2014 година била изработена Стратегија за меѓународно претставување на културата на Република Македонија, во која се зацртани стратегиски цели и приоритети. Сепак, малку од зацртаното било спроведено особено во поглед на билатералната и регионалната соработка со потписниците на меѓудржавните договори за културна соработка, но и со меѓународните организации (УНЕСКО, ЕУ, Совет на Европа и други), за што континуирано биле планирани минимални средства. Во услови на заробена и партизирана држава, и меѓународната соработка беше ставена во функција на партиски и групни интереси, без да се следат јасни цели и транспарентни процедури, што би довеле до добри резултати, очекуван меѓународен одзив и реципрочна размена. Меѓународната соработка често опфаќаше скапи еднократни претставувања во организација на Министерството за култура или на македонските амбасади, во несоодветни простори, поради што изостануваше вистински ефект во земјата домаќин.

Еден од клучните приоритети на новата културна политика е воспоставувањето јасни, принципиелни и професионални критериуми за идната меѓународна културна соработка. Политиката на добрососедство, регионална соработка и вклученост во меѓународните и во европските културни текови ќе биде операционализирана со донесување нова стратегија за меѓународна соработка. Оваа Национална стратегија прецизно ќе ги утврди принципите, целите и приоритетите на меѓународната соработка и ќе предвиди мерки, механизми и услови за да се унапреди таа меѓународна соработка и да ја подобри позицијата на Република Македонија на европско ниво.

Стратегиска определба е да се ослободи од таторството над овој вид соработка освен во исклучителни случаи од државен интерес. Основни носители и организатори на соработката во меѓународни рамки ќе бидат институциите, независниот културен сектор и поединците – културните менаџери. Министерството за култура ќе координира и ќе поведува иницијативи на државно

ниво, кои ќе служат како рамка за соработка, создавајќи трајни и транспарентни услови за реализација на идеите на субјектите во културата.

Особено внимание ќе се посвети на регионалната соработка и добрососедството како темелни вредности на Европската Унија и важни предуслови за европската интеграција на Република Македонија. Имајќи ги предвид историски проблематичните односи со соседите, регионалната соработка и надминувањето на предрасудите се налага како приоритет. Културата и уметноста во изминатиот период речиси воопшто не придонесуваа за остварување на оваа цел. Дури и со земјите од регионот со кои Република Македонија нема спорови, како Хрватска, Босна и Херцеговина или Словенија, не постојат канали на соработка кои преку мултилатерални проекти ќе го поттикнат напредокот на регионот.

Министерството за култура, во соработка со надлежните државни органи ќе предложи системски решенија (фондови, ресурси, подобрување на културниот капитал и компетенции) за да се овозможи регионалната културна соработка. Континуирано ќе се поттикнуваат македонските актери да развиваат силни проекти со кои македонската култура и уметност ќе стане повеќе присутна на регионалната сцена. Преку поттикнување на духот на разбирање, соработка и надминување на предрасудите и табуата, културата ќе биде авангарда на ново и продлабочено разбирање и соработка меѓу земјите во регионот.

Во рамките на трансформацијата на Министерството за култура, особено внимание ќе се посвети на реструктурирањето на секторите за меѓународна соработка и за евроинтеграции, кои неадекватно ги следеа македонските институции во нивните меѓународни амбиции. Националните и локалните установи не беа охрабрувани за посуштинска меѓународна соработка, а невладините организации беа речиси целосно игнорирани.

Главни приоритети во овој дел се:

- Континуирано обезбедување соодветни услови, механизми и средства за присуство на македонската култура во светот и обратно.
- Изработка на нова стратегија за меѓународната културна соработка, која прецизно ќе ги утврди принципите, целите и приоритетите на меѓународната соработка и ќе предвиди мерки, механизми и услови за да се унапреди таа меѓународна соработка и да ја подобри позицијата на Република Македонија на европско ниво.
- Интензивирање на регионалната културна соработка во духот на добрососедските односи, како и на соработката со УНЕСКО, Европската Унија, Советот на Европа и со другите меѓународни организации.
- Итна процена и, по потреба, ревидирање на активноста на македонските културни центри во Софија и во Њујорк, како и на планираниот културен центар во Истанбул.
- Создавање трајни механизми за поддршка на мобилноста на македонските културни работници и уметници во странство.
- Овозможување финансиски линии на поддршка на субјектите од културата

со цел да ги унапредат вештините, знаењата и способностите за меѓународна соработка и да ги усвојат меѓународните професионални стандарди и практики на работа.

- Поддршка на подолги престои на странски уметници и менаџери во културата, кустоси и истражувачи и на други субјекти заинтересирани за создавање трајни и длабоки врски со Република Македонија. Преку резиденцијални престои од повеќе месеци ќе им се овозможи детално да се запознаат со нашата сцена и самите да си изберат соодветни партнери.
- Поддршка на иновативни облици на меѓународна соработка (културни индустрии, нови комуникациски технологии, заеднички проекти и истражувања), како и на меѓународна соработка преку независниот културен сектор.

Евроинтеграции. Стратегијата во областа на евроинтеграциите во периодот 2018 - 2022 има цел приближување кон политиките и приоритетите на Европската Унија во областа на културните и на креативните сектори, како и користење на расположливите европски инструменти и фондови. Со оваа Национална стратегија се предвидуваат нови транспарентни иницијативи и модели на структурен дијалог и координација со сите засегнати страни со цел да се овозможи полесна достапност до културните дела и производи.

Приоритет во овој дел е учеството во програмите на Унијата за културните и креативните сектори („Култура 2007 - 2013“ и „Креативна Европа 2014 - 2020“, како и новата програма на Европската Унија по 2020 година). Во согласност со Договорот за учество на Република Македонија во програмата „Креативна Европа“, кој стапи во сила во 2014 година, Министерството за култура како координативно тело ќе продолжи да ја администрира оваа програма (потпрограмата „Култура“) и да ги спроведува нејзините приоритети во партнерство со Агенцијата за филм на Република Македонија, која ја администрира потпрограмата „Медиа“.

Преку Канцеларијата за програмата „Креативна Европа“ (потпрограми „Култура“ и „Медиа“) ќе се обезбедат разни видови промоции и техничка поддршка за корисниците со цел да се олесни пристапот до програмата и да се поттикне поголемо и активно учество и користење на можностите што ги нуди програмата за корисниците од Република Македонија (институции од областа на културата, образованието и науката, здруженија на граѓани, приватни организации, општини и слично). Ќе се подобри системот на кофинансирање на проектите поддржани од програмата „Креативна Европа – Култура“ („Култура 2007 - 2013“) и ќе се заложи овој систем да го применуваат локалните власти и другите министерства.

Посебен приоритет е вклучувањето во користење на останатите фондови од инструментите и програмите за помош на Европската Унија и друга странска помош (Инструментот за претпристапна помош IPA, програмата TAIEH и други програми на Унијата), кои ги координираат други ресорни органи (Секретаријат за европски прашања, Министерство за локална самоуправа, Министерство за образование и наука и други). Во врска со ова, ќе се инсистира на координација, структурен дијалог и вмрежување на националните и на локалните институции од

областа на културата, здруженијата на граѓани, универзитетите и други чинители и обезбедување соодветна техничка поддршка за подготовка на апликациски пакети заради подобро искористување на фондовите.

Еден од приоритетите во процесот на евроинтеграциите во културата ќе биде и интерсекторската соработка и координација со другите министерства, органи и агенции на владино и на локално ниво. Целта е да се акумулираат разни видови поддршка и да се овозможи социоекономски напредок, и тоа во следниве области: културното наследство, вклучувајќи го и индустриското наследство и културниот туризам; културната економија; креативните индустрии; културната едукација; дигитализацијата; издаваштвото итн.

5. ИНСТРУМЕНТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРИОРИТЕТИТЕ

5.1. Законодавство

Обемната и комплицирана законска регулатива во културата води до бирократизација на системот и непотребна загуба на време, финансии и материјални ресурси. Основниот Закон за културата е донесен во 1998 година, а до денес се извршени 13 измени и дополнувања. Слична е состојбата и со останатите закони во областа на културата. Неколките последни измени и дополнувања на Законот за културата недоследностите ги доведуваат до апсурд поради што се наложува итна потреба од донесување на нов закон.

Два битни аспекта што треба да се уредат со општи закони затоа што се однесуваат на сите дејности се: финансирањето на јавните потреби (јавниот интерес) во културата и управувањето со јавните установи. Покрај тоа, потребно е, со посебни закони, да се уредат и оние културни дејности што не се опфатени во општите и во посебните закони.

Главни приоритети во однос на унапредувањето на законодавството и неговото приближување до она на земјите од Европската Унија се:

- Донесување закон за финансирање на јавните потреби во културата со кој ќе се определат јавниот интерес во културата, начинот и изворите на финансирање, постапките за јавни повици за пријавување и друго.
- Донесување закон за управување со јавните установи во културата заради уредување на основањето, финансирањето, статусот, статусните промени и престанокот на работа на установите; преносот на основачките права и обврски; создавањето регистар на установи основани со јавни средства; одредувањето на органите на јавната установа; раководењето на јавната установа итн.
- Преиспитување на посебните закони од областа на културата заради овозможување поголема ефикасност и усогласеност со стратегиските определби зацртани во оваа Национална стратегија, како и со европското законодавство.

- Оценување на потребата од донесување нови закони во областа на културата.

5.2. Финансирање

Постојат различни европски модели на финансирање на јавните потреби во културата. Современите расправи се однесуваат и на прашањата за пазарна исплатливост наспроти општествената корист, за финансиска самоодржливост наспроти државното финансирање. Продолжената економска криза во глобални размери наметнува и континуирано намалување на буџетите за култура во земјите во регионот.¹ Кратењето на буџетските средства за култура не е непознато ниту во посилните европски економии иако – и тоа мора да се нагласи – намалувањето на средствата за културата не е секогаш само од економски причини, туку е и од политички причини.

Во периодот 2008-2017, вкупните буџетски средства кои се издвојуваат за културата постојано се движат во распонот 2-2.6% од Буџетот на Република Македонија. Но, во практиката се забележливи значителни разлики односно намалување на средствата за програми по дејности при распределбата во самото Министерство за култура и финансирање на непланирани / непрограмски проекти.

	Расходи на Министерство за култура (милиони денари)	Расходи на дејности областа културата (милиони денари)	Расходи на Вкупни на Буџет на РМ (милиони денари)	Вкупни средства за култура, како процент од Буџет на РМ
2008	501	2780	140219	2.3
2009	633	2570	139393	2.3
2010	656	2359	142692	2.1
2011	280	3174	148649	2.3
2012	315	2801	155837	2.0
2013	323	3288	159505	2.3

¹На пример, уделот на културата во буџетот на Хрватска во 2011 година изнесувал 0,71%, а во 2015 година 0,48%; во Словенија културниот буџет изнесувал 2,20% од вкупниот државен буџет, а во 2014 година само 1,67%; во Србија во периодот 2012 - 2016 уделот се движи од 0,40% до 0,48% итн.

2014	337	3352	168062	2.2
2015	332	3696	180632	2.2
2016	355	3460	185407	2.1
2017	359	4899	203312	2.6

Идната културна политика се соочува со предизвикот да воспостави нов, посоодветен модел на финансирање со кој ќе се надминат нефункционалните, а честопати и коруптивни начини на распределба на средствата во културата. Системот на финансирање на културата преку годишен конкурс, воспоставен уште во 1998 година, е сè уште во сила, но не се направени стручни анализи на неговата функционалност и усогласеност со потребите на новото време. Овој систем беше дополнително ослабен поради нетранспарентноста во изминатите години, необјавувањето на составот на комисиите што донесуваа одлуки, немањето јасни критериуми, симнувањето на квалитетот на одбраните проекти и поради користењето на финансиските механизми за алиментирање партиски кадри.

Со оваа Национална стратегија се нагласуваат потребата и стратегиската определба за демократичност, транспарентност, отчетност и стручност во одлучувањето, како и ослободување на процесот на распределба на средствата од партиски влијанија. Исто така, стратегиска цел е да се замени концептот на национален интерес во културата со концептот за културата како јавна потреба и интерес, јавните потреби во културата да се определуваат врз основа на јасни и транспарентни критериуми и преку широка јавна расправа.

Новиот систем на финансирање е долгорочна цел и опфаќа постапно формирање посебни фондови за финансирање одделни дејности или групи дејности. Но, воведувањето на ваквиот систем наложува обемни и структурни реформи што не можат да бидат спроведени во краток рок. Затоа, во меѓувреме, ќе продолжи стариот начин на финансирање преку годишни програми, но според изменети правила и динамика. Годишниот конкурс за финансирање на јавниот интерес во културата ќе се објавува двапати годишно, а ќе се применува и модел на комбинирани повици, со фиксни, но и со променливи рокови, од оние за краткотрајни проекти до подолгорочни, кои налагаат двогодишно или повеќегодишно финансирање (особено за да се излезе во пресрет на проектите што добиле европска поддршка). Ќе биде применуван и моделот на ад хок повици за реализација на одделни стратегиски прашања. Националните институции ќе продолжат да уживаат посебен режим на финансирање, без конкурс и со директно договарање на годишни и повеќегодишни програми, но и со почитување на општите стратегиски определби во културата. Комисиите ќе се формираат според

принципот на стручност и ќе добијат појасен и подолгорочен мандат и автономија, а со тоа и целосно ќе ја преземат одговорноста за изборот на проекти.

Стратегиска определба е да се надмине и проблемот на нерамномерно учество на одделни дејности во вкупниот буџет, како и драстичните варијации на уделот на одредени дејности во изминатите години. Така, на пример, во библиотечната дејност, програмските средства од 50 милиони денари во 2001 година континуирано биле намалувани, а во 2006 година паднале на 15 милиони денари, а во 2017 година на 12 милиони денари. Од друга страна, програмските средства за издавачката дејност континуирано и рапидно се зголемувале, од 44 милиони денари во 2006 година до 178 милиони денари во 2016 година. Затоа, пак, ставката за поддршка на млади таленти цели петнаесет години е речиси непроменета: од 2,5 милиони во 2001 година до 2 милиона денари во 2017 година!

- Приоритетна мерка во однос на финансирањето на културните потреби во наредниот период е одржувањето на вкупниот буџет за културата на нивото на просекот од последните две децении.

Главни стратегиски насоки за финансирањето на културата се:

- Обезбедување балансирано финансирање на јавните потреби во културата на територијата на целата држава врз основа на стратегиските приоритети и годишните акциски планови.
- Воведување измени во изборот и јасноста на критериумите што се однесуваат на изборот на програми од јавен интерес.
- Долгорочно преиспитување на процентуалното учество на дејностите во буџетот за култура и прераспределба во согласност со приоритетните потреби и оцената на постигнатите резултати.
- Насочување средства за културниот процес и уметничките практики што ги вклучуваат уметниците и публиката. Поддршка ќе се даде и за структурни потреби, за продукциски трошоци и за стратегии за зголемување на квалитетот на проектите. Ќе се поддржат нови продукции, експериментални практики и модели на работа, како и воведувањето добри практики на одржлив раст и работење.
- Обезбедување соодветна финансиска поддршка што ќе гарантира висок квалитет и стандарди на продукцијата и што ќе го зачува достоинството на авторскиот труд.
- Инсистирање на континуирано зголемување на финансиското учество на локалните заедници во финансирањето на локалните потреби и интереси во културата.
- Испитување на можностите за вклучување на културата во групата корисници на приходите од игри на среќа.
- Стимулирање на институциите да доаѓаат до дополнителни сопствени средства со што би се зголемила нивната развојна ориентација.
- На долгорочен план, воведување фондовски начин на финансирање на дејностите (или групи дејности) кога ќе се создадат услови за тоа.

5.3. Даночни, царински и други фискални олеснувања

Покрај директното финансирање на културата со средства од Буџетот на Република Македонија, јавната поддршка на културата се спроведува и преку индиректни даночни, царински и други мерки и бенефиции што создаваат поволен амбиент за остварување на културата.

Закон за донации и спонзорства во јавните дејности

Со Законот за донации и спонзорства во јавните дејности се уредуваат: давањето и примањето на донациите и спонзорствата со кои давателот и примателот можат да бараат даночни поттикнувања, целта на давањето и примањето, давателите и примателите, предметот, користењето, даночните поттикнувања и евидентирањето, како и контролата на донациите и спонзорствата во јавните дејности. Во согласност со Законот, за даноците и спонзорствата од областа на културата Министерството за култура, по барање на Министерството за правда, издава мислење дали предметната донација, односно спонзорство е од јавен интерес за културата. Согласно со член 13 од Законот, физичко лице кое донира финансиски средства на правно лице има право на намалување на персонален данок на доход во висина на донацијата, но не повеќе од 20% од износот на неговиот годишен персонален данок на доход, а најмногу до 24 000 денари. Персонален данок на доход не се плаќа на примањата по основа на примени донации. Согласно со член 14 од Законот, на даночниот обврзник на данокот од добивка што донирал средства на правно лице, износот на дадената донација во тековната година му се признава како расход во висина до 5% од вкупниот приход, а на даночниот обврзник што спонзорирал средства му се признава како расход во висина до 3% од вкупниот приход. Со членот 15-б став 1 точка б) од истиот Закон од данок на додадена вредност без исклучување на правото на одбивка на претходниот данок се ослободува услугата за право на влез на културен, спортски или друг јавен настан, доколку целокупниот приход е наменет и се употребува за финансирање на активности од јавен интерес определен со членот 3 точка 4 од овој Закон.

Досегашните искуства покажуваат дека националните установи во многу мал обем се финансираат од спонзорства и донации, а од вкупните донации и спонзорства во областа на културата помалку од 1% се наменети за заштитата на културното наследство, додека најмногу спонзорства и донации се даваат во музичката дејност (75%). Едновремено, националните установи од областа на културата, пред сè, поради целосна и континуирана поддршка од Министерството за култура, не се доволно заинтересирани да ги искористат поволностите што ги нуди овој закон. Од друга страна, потенцијалните спонзори имаат низа забелешки на одредбите од Законот сметајќи дека не се доволно стимулативни.

Приоритетни мерки во овој дел се:

- Анализа на досегашното функционирање и ефектите од примената на овој закон, во кои дејности од областа на културата најмногу се даваат донации и спонзорства, кои се најголемите донатори, колку спонзорства и донации се дадени на националните и на локалните установи и друго (во првите шест месеци од усвојувањето на Националната стратегијата).
- Врз основа на резултатите од анализата ќе се изготват предлози за изменување и дополнување на Законот (на пример, дефинирање на јавниот интерес во културата и друго) и ќе се предложат стимулативни мерки за обезбедување поголеми придобивки за културата.

Закон за данокот на додадена вредност

Данокот на додадена вредност во правниот систем на Република Македонија е воведен со Законот за данокот на додадена вредност. Со Законот се уредуваат неговото пресметување и плаќање, при што тој се утврдува како потрошувачки данок, кој се пресметува и плаќа во сите фази на производството и трговијата, како и во целокупниот услужен сектор, освен ако поинаку не е пропишано со Законот.

Во согласност со членот 23 став 1 точка 8 од Законот, од данок на додадена вредност без право на одбивка од претходниот данок се ослободува прометот од установите од областа на културата со непрофитна цел, за културните услуги и добра непосредно поврзани со тие услуги во согласност со прописите од областа на културата и прометот од ботаничките градини, животински паркови, архиви и документациони центри. Поволност е дадена и во член 23 став 1 точка 8-а од Законот, според кој од данокот за додадена вредност без право на одбивка од претходниот данок се ослободени влезниците за јавни настани што се од национален интерес во областа на културата и кои како такви се утврдени и се финансираат преку годишната програма за остварување на националниот интерес во културата донесена од Министерството за култура за годината во која се одржува јавниот настан. За примена на ослободувањето, пред да започне со прометот на влезниците, даночниот обврзник треба да обезбеди документ од Министерството за култура со кој се потврдува дека јавниот настан за кој се бара даночно ослободување е утврден во годишната програма за остварување на националниот интерес во културата.

Постојното решение не е стимулативно за организаторите на музички и на театарски манифестации што не се финансираат со средства од Буџетот на Република Македонија, ниту за продажба на влезници во кино, за прикажување филмови финансирани со средства од Буџетот на Република Македонија преку Агенцијата за филм.

Приоритетна мерка:

- Во соработка со Министерството за финансии ќе се преиспита одредбата на членот 23 став 1 точка 8-а од Законот за данокот на додадена вредност,

во смисла да се надминат слабостите и ограничувањата во примената на ослободувањето од ДДВ на картите на концерти и други музичко сценски настани.

Врз основа на членот 27 став 1 точка 1 од Законот, од данокот на додадена вредност се ослободува увозот на добра чиј промет е ослободен од данокот на додадена вредност во земјата според членовите 23 и 24 точки 6, 7 и 8 од Законот. Едновремено, врз основа на член 30 став 1 точка 3 од Законот, повластена даночна стапка од 5% се применува врз прометот и увозот на публикации, и тоа: книги, брошури и слични печатени материјали, весници и други периодични публикации, детски сликовници, книги за цртање и боење за деца и картографски производи од секаков вид, освен публикации што служат претежно за рекламни цели, како и публикации со порнографска содржина. Притоа, поимот „публикација“ е потесно дефиниран во Законот за данокот на додадена вредност и тој не се однесува на публикации издадени на носач на слика или тон.

Закон за персоналниот данок на доход

Во Законот за персоналниот данок на доход, во согласност со членот 6, данок на доход не се плаќа на примањата по основа на: парични надоместоци доделени на национален уметник согласно со Законот за национален уметник; парични надоместоци доделени на уметник и стручен работник од областа на заштитата на културното наследство кој остварил право на пензија и е добитник на една од државните награди согласно со Законот за културата; надоместок на трошоци за хотелско сместување, храна и превоз на лица кои не се вработени кај филмскиот продуцент, кои учествуваат при производство на филм наменет за јавно прикажување, во висина на стварните трошоци, утврдени врз основа на документ за направените трошоци.

Приоритетна мерка:

- Ќе се преиспита потребата од вклучување и на телевизиските серии кои, во согласност со постојната законска регулатива, како проекти од јавен интерес, се финансираат со средства од Буџетот на Република Македонија преку Министерството за информатичко општество и администрација и преку Агенцијата за филм на Република Македонија.

Во членот 41 е регулирано дека при утврдувањето на нето-приходот од авторски права и права од индустриска сопственост се признаваат следниве трошоци: за вајарски дела, таписерии, керамопластика, уметничка керамика и витраж 60% од бруто-приходот; за уметничка фотографија, ѕидно сликарство и сликарство во простор во техниките: фреска, графика, мозаик, интарзија, емајл, интарзирани и емајлирани предмети, костимографија, модно креаторство и уметничка обработка на текстил (ткаен текстил, печатен текстил и слично), 50% од бруто-приходот; за сликарски дела, графички дела, индустриско обликување со изработување на модели и макети, ситна пластика, уметнички решенија за сценографија, научни, стручни и публицистички дела, преведување на дела од книжевноста, музички и

кинематографски дела и реставраторски и конзерваторски дела во областа на културата и уметноста, 50% од бруто-приходот; за изведување уметнички дела во областа на сериозната музика, балетот, операта и театарското и филмско актерство, за рецитирање, снимање филмови и идејни скици за таписерија и костимографија, 30% од бруто-приходот; за преводи (освен преводи на книжевни дела), предавања и слични интелектуални творби, 30% од бруто-приходот; за изведување естрадни програми на забавни и народна музика, 25% од бруто-приходот; за други авторски дела и дела од индустриска сопственост што не се наведени во точките од 1 до 6 на овој член, 25% од бруто-приходот. На обврзникот, по негово барање, наместо нормираните трошоци, му се признаваат стварните трошоци ако може документирано да се докажат.

Со членот 42 е регулирано дека при утврдувањето на нето-приходот од вајарски, сликарски, графички, таписериски и други творби од применетата уметност, остварени на изложби одржани надвор од живеалиштето на обврзникот, покрај трошоците предвидени во член 41, му се признаваат трошоците за превоз на творбите, патните трошоци, како и трошоците за престој во местото на одржувањето на изложбата, сè додека таа трае, во висина на највисоките дневници утврдени со соодветни прописи.

Со членот 87-а е утврдено дека физичко лице кое донира финансиски средства на правно лице според одредбите од Законот за донации и спонзорства во јавните дејности има право на намалување на персоналниот данок на доход утврден врз основа на неговата годишна даночна пријава во висина од 20% од годишниот даночен долг на давателот на донацијата, но не повеќе од 24 000 денари.

Закон за даноците за имот

Со Законот за даноците за имот во член 8 став 1 е утврдено дека данок на имот не се плаќа на: недвижен имот во државна сопственост што го користат државните органи; недвижен имот во сопственост на општината што го користат органите на општината; органите на општината во градот Скопје и органите на градот Скопје, освен недвижен имот што се користи од страна на физички или правни лица; поединечни градби што со акт за заштита се прогласени за културно наследство.

До 2105 година во примена била одредба со која целокупното културно наследство беше ослободено од данок на имот. Ваквото законско решение создавало проблем во местата во кои што делови од градските јадра се прогласени за споменични целини (Старата скопска чаршија, Охрид, Крушево, Кратово, Битола и други). Тоа негативно се одразувало на приходите на општините, поради што во 2015 година се направени измени на Законот и ослободувањето на данокот на имот е ограничено само на поединечни градби што со акт за заштита се прогласени за културно наследство.

Во согласност со членот 18 од Законот, од данок на наследство и на подарок се ослободени државните органи, органите на општините, органите на општините во градот Скопје и органите на градот Скопје, Народната банка на Република

Македонија, организациите на Црвениот крст, хуманитарните, социјалните, научните, образовните, културните установи и верските заедници за подарокот што го примиле во вид на недвижен или подвижен имот, хартии од вредност, парични средства и побарувања.

Царински закон

Во согласност со членот 194 точка 12 од Царинскиот закон, од увозни давачки се ослободени научници, книжевници и уметници за сопствените дела што ги внесуваат од странство. Согласно со член 195 од Законот, од плаќање увозни давачки се ослободени и: јавните музеи и јавните уметнички галерии, за збирки и уметнички предмети; јавните библиотеки, за библиотекарски материјал; јавни архиви, за репродуцирано архивско градиво.

Во согласност со член 196 точка 2 од Законот, од плаќање увозни давачки се ослободени: предметите што се увезуваат, а имаат образовен, научен и културен карактер, согласно со прописот од член 199 на Законот; како и научни инструменти и апарати, како и нивни резервни делови кои се увезуваат во некомерцијални цели и кои не се произведуваат во Република Македонија.

Согласно со член 197, од плаќање увозни давачки се ослободени: фотографии, слајдови и стандардни подлоги за фотографии без оглед дали се титлувани, испратени до новински агенции или издавачи на весници или списанија.

Врз основа на член 199 од Царинскиот закон, Владата на Република Македонија донесе Уредба за поблиските критериуми и начинот на спроведување на ослободувањето од плаќање на увозни давачки, како и вредноста, количината и видот или намената на стоката која може да се ослободи од плаќање на увозни давачки. Во членот 50 од Уредбата е утврдено дека предметите од образовен, научен и културен карактер наведени во списокот од Прилог 4 на оваа уредба се ослободени од плаќање увозни давачки согласно со член 196 точка 2 од Царинскиот закон, под услов тие да се наменети за: јавна образовна, научна или културна установа или организација; или установа или организација од категориите кои се наведени наспроти секој предмет во третата колона од Прилог 4 на оваа уредба.

Врз основа на член 54 став 1 алинеја 1 од Уредбата, установата или организацијата што сака да го оствари правото на ослободување од плаќање на увозни давачки согласно со член 196 точка 2 од Царинскиот закон, за предметите од културен карактер, во рамките на одредбите од член 50 на оваа уредба, треба на царинскиот орган да му поднесе потврда од Министерството за култура дека се работи за предмет од културен карактер.

Приоритетна мерка:

- Ќе се направи ревизија на прилозите на Уредбата, во согласност со Министерството за финансии и Царинската управа, со цел да се утврди

можноста да се додадат предмети од културен карактер на кои ќе се применуваат одредбите за ослободување од увозни царински давачки.

5.4. Одлучување

Стратегијата за развојот на културата во периодот 2013 - 2017 година предвидуваше повеќе мерки за ограничување на улогата на Министерството за култура во одлучувањето со цел да се овозможи демократизирање на „централистичкото одлучување во културата“. Предвидени беа следниве мерки: зголемување на надлежностите на Советот за култура, „кој освен консултативни, ќе има и одлучувачки надлежности“; обезбедување на јавна презентација на проектите „во функција на отчетност и запознавање на пошироката јавност со квалитетот и со ефектите од проектите што се реализирани со средства од Буџетот на Република Македонија“; „воспоставување на ‘делегиран буџет на националните установи’ врз принципот на доделување утврден износ на средства потребни за работа на националните установи“; измени на законските решенија за избор на директор „преку воведување селективни механизми и мерливи вредносни критериуми кои ќе овозможат транспарентен и непристрасен избор на квалитетни кадри“; како и развивање на јавни-приватни партнерства како „инструмент за одржливиот развој“ и „во функција на демонополизација на културата“. Ниту една од овие мерки во периодот на траењето на наведената стратегија не беше рализирана.

Посебна „црна точка“ во процесите на одлучување во Министерството за култура е тајноста, односно нетранспарентноста и неотчетноста. Ова се однесува на одлуките на сите рамништа, од министерот, преку стручните комисии до администрацијата. Поради ваквата затвореност, културната јавност немаше можност да има увид, да споредува и да се изјасни во поглед на одлуките на Министерството за култура. Ваквиот нетранспарентен систем ќе се напушти во полза на отвореност, јавност и отчетност во согласност со насоките на оваа Национална стратегија.

Главни приоритети во овој дел се:

- Унапредување на статусот на Советот за култура, на кој, со предвидените измени во законодавството, ќе му бидат доделени пошироки надлежности.
- Јакнење на стручните капацитети на службите на Министерството за култура за самостојно одлучување преку континуирано образование на административниот персонал.
- Транспарентност во однос на процесите, одлуките и работата на Министерството, особено во поглед на финансирањето на установите, како и на индивидуални проекти. Јавноста ќе има увид во работата на стручните комисии при Министерството за култура, кои одлучуваат за изборот на програми и проекти и за висината на средствата што се доделуваат.
- Унапредување на автономијата на локалната самоуправа во работите од областа на културата, со претходно утврдување на капацитетите на општините за ефикасно преземање надлежности и спроведување одредени

дејности.

- Вклучување на уметниците, нивните здруженија, како и нивните синдикални организации во процесите на креирање на културните политики.
- Вклучување на јавноста во креирањето и донесувањето на културните политики, преку јавна презентација на предлог-законите и другите акти оставајќи доволно време за јавна расправа, како и обезбедувајќи јавна презентација пред спроведување на која било мерка. Ставовите на јавноста задолжително ќе бидат разгледувани од телата на Министерството за култура и нивните заклучоци ќе бидат јавно презентирани.
- Унапредување на улогата на јавноста во контролата на спроведувањето на културните политики преку обезбедување независна експертиза и јавна презентација на оцената на резултатите.

5.5. Трансформација на Министерството за култура

Реформите во културата во голема мера зависат од реформите во самото Министерство за култура како орган на државна управа надлежен за работите во културата. Неговата улога ќе биде ревидирана имајќи ги предвид системската поставеност на овој орган и европскиот контекст. Досегашната силна централизираност доведе до тоа Министерството за култура да ја преземе улогата на главен арбитар и финансиер, без суштинско експертско и граѓанско учество во креирањето политики и во носењето одлуки.

Трансформацијата на Министерството за култура подразбира преиспитување на сите организациски, технички и финансиски аспекти на неговото функционирање и поставување нови, демократски стандарди во работата. Тоа вклучува гарантирање на автономијата при изборот на програмите и проектите врз основа на јасни критериуми и јавно презентирање на образложени одлуки. Министерството за култура во иднина нема да биде издавач, ниту инвеститор во градежни работи, што е спротивно на неговите законски надлежности. Овие активности ќе им бидат препуштени на соодветните институции. Транспарентноста ќе биде важна карактеристика на целокупното функционирање, од објавувањето на буџетот и програмите до претставувањето на годишните извештаи. Министерството за култура ќе се трансформира во транспарентен, отворен и отчетен државен орган чии одлуки и активности ќе бидат јавно објавувани и достапни на судот на јавноста.

Стратегиски насоки за реформата на Министерството за култура се:

- Наместо нагласената присутност, директна контрола и практикување на арбитражна моќ, Министерството за култура ќе се насочи кон обезбедување услови за развој на културата преку флексибилни пристапи, дијалог и модели на демократско учество на сите засегнати страни.
- Реорганизација и трансформација на Министерството, во согласност со новите стратегиски цели, преку вградување на принципите на стручност, професионално усовршување, транспарентност и отчетност во работењето.

- Континуиран мониторинг и оцена на спроведувањето на Националната стратегија со редовни годишни извештаи за постигнатите резултати.

Човечки ресурси. Неопходна е темелна реорганизација на секторите и на одделенијата во Министерството за култура. Покрај тоа, неопходно е да се востановат нови професионални критериуми за постојниот кадар, како и за идните вработувања. Само со стручна, професионално обучена и политички непристрасна администрација Министерството за култура ќе може да одговори на предизвиците и да ги спроведе зацртаните стратегиски цели.

До август 2006 година, во Министерството за култура биле вработени 51 лице, од кои 49 државни службеници. Во јули 2017 година во Министерството за култура се вработени 159 административни службеници и едно лице како помошно техничко лице (возач). Почнувајќи од 2006 година па сè до мај 2017 година се склучувале договори за дело и се ангажирале лица за потребите на Министерството преку приватни агенции за вработување. На пример, во 2010 година биле склучени 22 договори за дело, во 2011 година 7 договори, во 2012 година 23 договори, во 2013 година 24 договори, во 2014 година 23 договори, во 2015 година 16 договори, во 2016 година 7 договори и во 2017 година биле склучени 7 договори за дело.

Со објавување огласи за вработување на лицата кои веќе биле ангажирани со договор за дело, тие биле вработувани, а потоа се склучувале нови договори за дело со нови лица, со што бројката од 49 државни службеници во 2006 година се зголеми на 159 административни службеници во 2017 година. Покрај наведените, имало и вработување согласно со Законот за трансформација во редовен работен однос, со што за 6 лица, без објавување оглас и полагање испит за државен службеник, договорот за дело бил трансформиран во редовен работен однос.

Приоритетна мерка е:

- Изработка на функционална анализа на работните места и нивната пополнетост, а потоа, во зависност од законските надлежности, обемот на работите, квалификациите на вработените и новите потреби на Министерството за култура, подготовка на нови акти за организација и систематизација на работните места.

6. КУЛТУРНИ ДЕЈНОСТИ

6.1. Заштита на културното наследство

Заштита на недвижното културно наследство

Дејноста на заштита на недвижното културно наследство во институционална смисла се спроведува преку 3 конзерваторски центри, 5 музеи, односно заводи за заштита на спомениците на културата, и една установа за управување со археолошки локалитет – Стоби. Управно-правните работи во заштитата ги води Управата за заштита на културното наследство како државен орган во состав на Министерството за култура, со својство на правно лице. Врз основа на

Стратегијата за култура во периодот 2013 - 2017 година, во МАНУ е основан Научен центар за истражување на културното наследство.

Дејноста на заштитата на културното наследство е регулирана со: Законот за заштита на културното наследство, Законот за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион, Законот за прогласување на споменичката целина Крушево за културно наследство од особено значење, Законот за прогласување на старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење, Законот за прогласување на старото градско јадро на Кратово за културно наследство од особено значење, Законот за прогласување на старото градско јадро на Битола за културно наследство од особено значење и Законот за прогласување на Старата скопска чаршија за културно наследство од особено значење.

Во поглед на финансирањето во изминатите години, покрај археолошките ископувања, најголем дел од буџетот во дејноста бил насочен кон изградба на нови објекти, нови културни институции и нови споменици. Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средства во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 115.532.000 денари (од кои 48.000.000 денари програмски средства и 67.532.000 денари за плати и за материјални трошоци) до 190.600.000 денари (од кои 80.000.000 програмски средства и 110.600.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 5,11%, а на програмските средства 3,63%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 3,05%, а на програмските средства 2,20%. Финансиските средства за конзервација имаат континуиран пад, а не се обезбедуваат алтернативни извори на финансирање.

Во последната деценија драстично е променет односот кон недвижното културно наследство, особено во поглед на употребата на наследството како средство за остварување на политичките интереси на централната власт. Тоа се одразува на многубројните нестручни промени на законските регулативи, пренасочување на финансиската политика за заштита, напливот на реконструкции и имитации на историски градби, третманот на современото наследство итн. Дополнителен проблем се законските решенија со кои се воведуваат тендери во конзервацијата, либерализацијата на достапноста во професијата и несоодветните критериуми за стекнување конзерваторска лиценца, можноста со конзервација да се занимаваат градежни фирми, редефинирањето на стручниот кадар како административни работници итн. Сите досегашни измени и дополнувања на Законот за заштита на културното наследство (2004) го претвораат законот во несреден конгломерат од законски одредби, кои ја уредуваат онаа сфера на заштитата на културното наследство што по природата на нештата претставува содржина на подзаконски акти или веќе се утврдени во посебните закони. Како таков, овој закон стана речиси неупотреблив за уредување на она што е негова основна цел - заштитата на културното наследство.

Несоодветната државна конзерваторска политика резултира со загуба на низа вредни културни добра, пред сè на полето на традиционалната рурална и градска

архитектура. Оттаму и неопходноста од донесување на нов закон. Новиот закон за заштита на културното наследство ќе ги дефинира методите на заштита на културното наследство и потребните компетенции за спроведување на интегрирана конзервација на наследството. Законот ќе ја уредува интегрираната заштита, со нагласка на посебната природа на наследството и неговото општествено значење, а ќе се спроведува преку развојно планирање и други мерки на централната и на локалната власт.

Сево ова ја наложува потребата од коренити промени, особено во поглед на нови политики, истражувања и образование, кои ќе се применуваат на различни нивоа. Културното наследство во Република Македонија има потреба од промена на базичните ставови и пристапи, воведување на соодветно образование, измена на законските и на подзаконските регулативи, подобрување на практичните процеси и методи на работа и јакнење на политичката волја за темелни промени во системот на конзервација. Неопходно е да се воспостави функционална институционална рамка за заштита на културното наследство и да се создадат правни и организациски услови за развој на стратески визии за одржлив развој.

Главни приоритети се:

- Изработка на стратегија за заштита на културното наследство.
- Подготовка на нов закон за заштита на културното наследство.
- Ревизија на статусот и на улогата на Управата за заштита на културното наследство.
- Оцена на состојбите во установите за заштита на културното наследство и редефинирање на нивната улога.
- Ревизија и бришење од регистарот на сите незаконски запишани споменици и објекти од проектот „Скопје 2014“, кои по својата природа не можат да претставуваат културно наследство.
- Спречување на криминалот преку координирана соработка на Министерството за култура и Министерството за внатрешни работи и воспоставување специјализирани полициски единици, како и изработка на национален акциски план за превенција на културното наследство од криминал (обврска воведена во Законот за заштита на културното наследство уште во 2004 година).
- Поттикнување на студиски програми за образование на специјалисти за конзервација и реставрација на движното и на недвижното наследство.
- Усвојување на стандарди за конзервација на културното наследство и изработка на стручни методолошки прирачници, насоки и норми за конзервација на сите поединечни видови културни добра, како и усвојување на поусовршени и посовремени стандарди за изработка на конзерваторски студии и документација за културното наследство.
- Воспоставување стручни методи на идентификација, евиденција и валоризација на културните предели, иницирање на интегриран пристап во нивната заштита и обука на кадарот надлежен за нивна изработка и имплементација; воспоставување механизми на поактивна соработка меѓу

сите институции надлежни за заштита на културното и на природното наследство.

Музеи

Музејската мрежа во Република Македонија се состои од 16 музеи со статус на национални установи (од кои 7 во Скопје) и 8 музеи со статус на локални установи. Покрај овие, во музејската мрежа се вбројуваат и 5 музеи (Штип, Струмица, Прилеп, Битола и Охрид) во состав на заводите за заштита на спомениците на културата во овие градови.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средства во дејноста од буџетот на Министерството за култура се движел од 138.482.000 денари (од кои 27.000.000 денари програмски средства и 111.482.000 денари за плати и за материјални трошоци) до 261.100.000 денари (од кои 81.000.000 денари за програмски средства и 180.100.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 8,44%, а на програмските средства 2,04%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 4,96%, а на програмските средства 2,23%.

Во изминатиот период, наместо решавање на клучни проблеми во постојната музејска мрежа, акцент беше ставен на градење и основање нови, а од стручен и општествен аспект дискутабилни, музејски институции (Музеј на македонската борба, Спомен-дом на Мајка Тереза, Археолошки музеј, Спомен-дом на Тоше Проески, Музеј на вода „Залив на коските“ и други). Повеќето од нив се сместени во објекти несоодветни за таа цел и со скапо одржување. За разлика од нив, голем број од постарите музејски институции работеа во целосно несоодветни услови, со минимална поддршка од Министерството за култура, иако во нив се чува вредно културно богатство.

Главни приоритети се:

- Измени и дополнувања на Законот за музеите и изготвување на неопходните подзаконски акти, со посебен акцент на активирање на индок центрите во матичните музеи.
- Преиспитување на статусот (национален или локален) на музеите и децентрализација на постојната музејска мрежа земајќи ја предвид општествената и стручната оправданост на постоењето на одделни музеи, како и разработување предлог за неопходни трансформации и основање нови музеи.
- Создавање услови за примена на законската обврска за одвојување на постојните заводи и музеи.
- Анализа на просторните услови на музеите, пред сè, во: Музејот на Македонија, Археолошкиот музеј, Природонаучниот музеј, Националната галерија на Македонија и Музејот на современата уметност, и изготвување предлог-мерки.

- Анализа на постојаните поставки во музеите во Република Македонија со предлог-мерки.

Библиотеки

Библиотечната мрежа во Република Македонија се состои од 175 библиотеки. Според функцијата: 1 национална, 51 јавна/локална, 62 високошколски, 52 специјализирани, 3 општо-научни библиотеки² и 6 финансирани на ниво на национални установи. Од нив само 52 библиотеки се финансирани од буџетот на Министерството за култура, а останатите се финансираат од Министерството за образование и наука и од други установи и верски заедници.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 121.542.000 денари (од кои 18.000.000 денари програмски средства и 103.542.000 денари за плати и за материјални трошоци) до 92.421.000 денари (од кои 12.236.000 денари за програмски средства и 80.185.000 денари за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 7,84%, а на програмските средства 1,36%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 2,21%, а на програмските средства 0,34%. Нема рационално објаснување за ваквото константно намалување особено на програмските средства во оваа дејност.

Повеќе збирки во библиотеките се прогласени за културно наследство, а во себе содржат разновидни добра. Од категоријата културно наследство од особено значење (поткатегија исклучително значење) се 6 збирки библиотечни добра, и тоа: Археографска збирка на старословенски ракописи, Археографска збирка на инкунабули, Археографска збирка на старопечатени и ретки книги, Збирка ракописи на арапски јазик, Збирка ракописи на османско-турски јазик и Збирка ракописи на персиски јазик. Од категоријата особено значење (поткатегија големо значење) се 2 збирки библиотечни добра, и тоа: Збирка ретка периодика, Збирка Македонија на разгледници до 1946 година; и 1 збирка на уметнички предмети: Збирка на цртежи. Во категоријата значајно културно наследство се прогласени 3 збирки на добра, и тоа: 2 збирки библиотечни добра: „Монографски публикации - Збирка на ретки и старопечатени книги“ и „Периодичен материјал - весник „Нова Македонија“, како и Задолжителниот примерок (кој во себе вклучува библиотечни и фонотечни добра) по сила на закон (ex lege). Во процес на стекнување статус културно наследство од одредена категорија се и Збирки на нотни ракописи, легати, како и збирки на графики.

Во изминатиот период, со константното намалување на средствата во оваа дејност, само делумно биле извршувани основните функции, меѓу кои и функционирањето на библиотечно-информацискиот систем COBISS.MK, обезбедувањето на информатичка опрема (хардвер и софтвер), стручното

²Терминот „општо-научни“ се користи исклучиво од Државниот завод за статистика, додека во библиотечната дејност, како и во Законот за библиотеките, не постојат вакви типови библиотеки.

оспособување на библиотечниот кадар, набавка на публикации, откуп на културно наследство, набавка на основен инвентар за депоата во кои се чуваат културното наследство и останатиот библиотечен материјал, превентивна и непосредна заштита на библиотечниот фонд, меѓународна соработка и членство во меѓународни асоцијации и агенции, дигитализација итн. Дејноста заштита на фонотечни добра, како и прибавувањето задолжителен примерок, беше комплетно запоставена, а овластениот субјект за заштита на фонотечни добра (НУБ - Скопје) не можеше да ја извршува својата функција поради недостиг од опрема и стручен кадар за дигитализација. Голем дел од библиотеките се сместени во нефункционални објекти, кои не се изградени според стандарди за градење библиотеки, вклучувајќи го тука и новиот објект на Националната библиотека.

Главни приоритети се:

- Измени и дополнувања на Законот за библиотеките и изготвување подзаконски акти од областа.
- Измени во Законот за издавачка дејност (во делот што се однесува на Библиотечната дејност).
- Дополнувања на Националната класификација на културното наследство.
- Санирање на состојбите во НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје, и тоа: реконструкција на покривната конструкција во стариот дел, реновирање на ентериерот, санација на магацинските простори и набавка на основен инвентар за сместување и чување на библиотечниот фонд, (подвижни системи за сместување и чување на библиотечниот фонд), набавка на системи за обезбедување соодветни микроклиматски услови, како и системи за заштита.

Заштита на аудиовизуелни добра

Кинотеката на Македонија е единствена институција во оваа област што врши заштита на специфичен дел од културното наследство. Во оваа институција се заштитува најголемиот дел филмувани материјали што се од непроценливо значење за културата и историјата на Република Македонија. Активностите на оваа институција се вкрстуваат и со современите културолошки практики од областа на филмот и визуелната култура. Дополнително, според Законот за аудиовизуелни добра, Законот за заштита на културно наследство и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, улогата на Кинотеката е проширена и во сферата на телевизиската продукција и на проекти што се финансирани со средства од буџетот на Владата на Република Македонија. Досега оваа законска обврска била само делумно применувана. За нејзино целосно спроведување, неопходни се соодветни технички и просторни услови, како и стручен кадар.

Од 2011 година во континуитет се одвива процесот на дигитализација на значајни македонски остварувања од областа на филмот. Досега се реставрирани и дигитализирани филмски опуси на повеќе македонски режисери, како и антологиските снимки на браќата Манаки и на Арсениј Јовков. За поголема

достапност до публиката, дел од овие филмови се објавени и на ДВД во едицијата „Македонски филм“. Стратегиска насока е дигитализацијата и популаризацијата да продолжат не само со аналогни филмови, туку и со дигитални филмови. Треба да се размислува и во насока на објавување на филмовите и на нови медиуми.

Бидејќи во Република Македонија нема филмска лабораторија (ниту аналогна ниту дигитална), Кинотеката сите проекти за дигитализација на аудиовизуелното наследство ги реализира во странство, со што се одливаат големи финансиски средства. Во Кинотеката веќе постои елаборат за создавање центар за дигитализација во рамките на филмскиот архив на Кинотеката, што подразбира набавка на опрема, нови вработувања и обука на постојните вработени и на нововработените.

Збирката на странски филмови на 35- и 16-милиметарска филмска лента се чува во еден дел од објектот Хавзи-пашини конаци близу Скопје. Остатокот од објектот е во незавидна положба и со видливи знаци на распаѓање. Кинотеката има изработено проект за ревитализација на овој објект. Исто така, Кинотеката има изработено и основен проект за реконструирање (реконструкција и адаптација) на постојната музејска поставка со што би се реновирало фоајето на Кинотеката и би се пренаменило во филмски музеј посветен на почетоците на кинематографијата во Република Македонија.

Главни приоритети се:

- Обезбедување услови (просторни, технички, кадровски) за непречено спроведување на проширените законски обврски на Кинотеката во поглед на телевизиската продукција.
- Создавање центар за дигитализација во рамките на филмскиот архив на Кинотеката, со набавка на опрема, нови вработувања и обука на постојните вработени и на нововработените.

Заштита на духовното културно наследство

Во периодот 2011 - 2017 година се впишани четири духовни културни добра од Република Македонија на Репрезентативната листа на нематеријалното културно наследство на човештвото на УНЕСКО: Четириесет великомаченици (Чет'рсе) од Штип, Гласочкото – двогласно машко пеење од Долни Полог, „Копачка“ – соборско оро од с. Драмче, Пијанец и Мартинки.

Законот за заштита на културното наследство не обезбедува доволен број механизми за суштинска заштита на нематеријалното наследство. Иако Република е потписник на Конвенцијата за заштита на нематеријалното културно наследство од 2006 година, сè уште не е создадена функционална национална мрежа за негова заштита. Тоа наложува потреба од механизми за комуникација и развој на мрежата на надлежни институции за заштита на нематеријалното наследство, како и воспоставување холистички пристап во планирањето и спроведувањето на заштитата на нематеријалното наследство на национално и на локално ниво.

Главни приоритети се:

- Формирање на функционален информативен систем преку инвентар и регистар на нематеријалните културни добра.
- Ставање акцент на заштитата на нематеријалното наследство – особено од законски аспект.
- Остручување на поголем број лица за занимавање со заштитата на нематеријалното културно наследство.
- Интензивирање на активностите за документирање на нематеријалното наследство и одржување и развој на дигиталната база на податоци.

6.2. Театарска дејност

Денес во Република Македонија работат 16 театри: 9 театри како посебни установи (Македонски народен театар, Драмски театар, Албански театар, Турски театар, Театар за деца и младинци, Театар „Комедија“, Битолски театар и Тетовски театар со две организациски единици: албански и македонски театар) и 7 театри како единици во состав на центрите за култура (по еден во Велес, Прилеп, Штип, Струмица и во Охрид и два во Куманово). Од нив, 12 театри изведуваат репертоар на македонски јазик, 3 на албански јазик и 1 на турски јазик. Жанровски се определени само Театарот за деца и младинци, специјализиран за младата популација (деца и младинци), и Театар „Комедија“ за изведба на популарни музичко-сценски форми (комедија, стендап, кабаре, вариете и друго). Сите имаат статус на национални институции.

Значаен дел од театарскиот живот во Република Македонија е и независната и алтернативна продукција, која се пројавува низ различни организациски форми. Станува збор за приватни театри, здруженија, независни театарски продуценти, кои собираат професионална екипа околу одредени проекти според нивните творечки афинитети и по правило ги изведуваат на сцените на театрите, центрите и домовите на културата, како и во приватни и нестандартни сценски простори.

Покрај редовната продукција (професионална, алтернативна и аматерска), се поддржуваат и театарски фестивали и манифестации со национален и со меѓународен карактер. Бројот на поддржани фестивали прогресивно се зголемувал во изминатата деценија: од 13 фестивали во 2007 година до 27 фестивали во 2017 година.

Во периодот 2006 - 2015 година во театрите се регистрирани нови 436 вработувања, од кои: 223 уметници (179 актери, 22 драматурзи и 22 режисери) и 213 лица како административно-техничкиот персонал. Во периодот 2007 - 2009 година уметниците и сценската техника во театрите и во центрите за култура со професионален театар добиле зголемување на платите до 60%. Заклучно со август 2017 година, во драмската дејност работеле 569 лица.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 174.083.000 денари(од кои 62.480. 000

програмски средства и 111.603.000 за плати и за материјални трошоци) до 339.500.000 денари (од кои 83.000.000 програмски средства и 256.500.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 8,45%, а на програмските средства 4,73%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 7,07%, а на програмските средства 2,29%.

Покрај годишните конкурси за финансирање проекти од национален интерес, во рамките на оваа дејност беа објавувани и посебни конкурси за откупи на драмски дела преку Министерството за култура, со што директно беше интервенирано во дејноста и узурпирано правото на институциите на стручен избор на дела. Како и другите културни институции, така и театрите беа под влијание на партиските интереси, дополнително обременети со некритичко и нефункционално зголемување на кадарот (главно несоодветно образован), нефункционирање на стручните тела (уметнички совети) и без стратемски развојни репертоарски политики.

Главни приоритети се:

- Преиспитување на статусот на театрите (национални или локални установи) и по потреба децентрализација на мрежата на театри.
- Преиспитување на одржливоста и функционалноста на театрите во рамките на центрите (домовите) за култура.
- Анализа на постојните кадровски потенцијали во театрите, особено на функционалноста на вработувањата, со предлог-мерки за кадровска трансформација на ансамблиите.
- Изготвување на компаративна анализа на финансирањето на театрите, особено во поглед на цената на проектите, хонорарите, роковите за подготовка на проектите, како и воведување на двогодишно (или повеќегодишно) финансирање на програмите на театрите.
- Ревизија на листата на театарски фестивали и манифестации што се поддржуваат со средства од буџетот на Министерството за култура.

6.3. Музичко творештво и музичко-сценска дејност

Покрај водечките национални музички институции: Македонска филхармонија, Македонската опера и балет и меѓународната манифестација „Охридско лето“, музичката репродуктивна уметност се реализира и преку активностите на други музички ансамбли, здруженија на граѓани од областа на музичката уметност, асоцијации и сојузи, како и преку индивидуална концертна активност на музичките уметници. Значаен е придонесот и на музичките манифестации (национални и меѓународни). Паралелно со музичката уметност, во оваа дејност се вклучени и балетот и современата танцова уметност, како и сите останати современи урбани

музички изрази (рок-музиката, џезот, блузот итн.).

Приоритетите во оваа дејност се однесувале на: промовирање и афирмација на нови уметнички форми и изрази; унапредување на културата на одредена целна група, особено на лица со посебни потреби, деца и млади; поддршка на млади уметници; развој на музичката култура кај етничките заедници итн.

Во периодот 2007 - 2017 година во националните установи од музичко-сценската дејност биле вработени 300 лица во делот на уметничкиот и техничко-административниот кадар, односно: 230 лица во НУ Македонска опера и балет (од кои 189 лица уметнички кадар), 58 лица во НУ Македонска филхармонија (од кои 48 лица уметнички кадар) и 8 во НУ Манифестација „Охридско лето“. Заклучно со август 2017 година, во дејноста работеле 532 лица.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во дејноста од буџетот на Министерството за култура се движел од 174.083.000 денари (од кои 62.480.000 програмски средства и 111.603.000 за плати и за материјални трошоци) до 339.500.000 денари (од кои 83.000.000 програмски средства и 256.500.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 8,45%, а на програмските средства 4,73%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 7,07%, а на програмските средства 2,29%. Покрај годишните конкурси за финансирање проекти од национален интерес, во рамките на оваа дејност беа објавувани и посебни конкурси за откупи на музички композиции преку Министерството за култура, со што директно беше интервенирано во дејноста и узурпирано правото на институциите на стручен избор на дела.

Последната деценија бележи систематско влошување на состојбите во музичкото творештво и покрај привидот што беше создаван со парцијални и политички мотивирани мерки. Наместо развој на музичката култура, се стимулирало вработување во институциите; наместо мерки за поттикнување на музичкото творештво, биле наметнувани непрофесионални критериуми, а афирмацијата на македонските автори се спроведувала на нетранспарентна селективна основа. Резултатот е: гломазни, неефикасни и превработени институции; голем одлив на средства на многубројни и скапи музички манифестации; речиси целосно замирање на создавањето покрупни, особено вокално-инструментални форми.

Новата културна политика ќе опфати решенија и мерки усогласени со надлежните институции и асоцијации (СОКОМ, СМУМ, ФМУ, Македонската филхармонија и др.). Ќе се отворат простор и транспарентни процедури за создавање нови, крупни музички дела, како и за претставување на нашите најистакнати уметници и ансамбли.

Главни приоритети се:

- Преиспитување на потребата од нормативно регулирање на дејноста.

- Ревизија на сите нови вработувања во установите и ревизија на правилниците за систематизација на работните места со цел усогласување на реалните потреби за квалитетно вршење на дејноста и создавање можности за нејзино осовременување и развој, утврдување на потреба и можности за формирање на мали оркестри и хорови во градови кои имаат факултети за музичка уметност.
- Ревитализација и опремување на работните простории во Македонската опера и балет со адаптација на простор за хорска сала.

Фолклор и центри и домови на културата

Фолклорот како дел од традицијата ужива посебен статус меѓу културните дејности. Оваа дејност опфаќа сценски изведби на традиционални или адаптирани песни и игри и чување и одржување на традицијата. Фолклорот е и средство за разбирање и почитување на различните културни идентитети и меѓусебна толеранција. Министерството за култура ги поддржува програмите и проектите на националните установи во оваа дејност: Националниот ансамбл „Танец“, програмите на центрите за култура, фолклорните манифестации „Илинденски денови“, „Балканскиот фестивал на народни песни и игри“ и други, кои реализираат фолклорна и сценско-уметничка дејност. Од буџетот се поддржуваат и проекти на самостојни уметници, приватни установи, локални установи, здруженија на граѓани, други правни и физички лица што вршат фолклорна дејност.

Во периодот 2007-2017 година распонот на средствата во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 17.000.000 денари (од кои 13.500.000 програмски средства и 3.500.000 за плати и за материјални трошоци) до 29.227.000 денари (од кои 25.000.000 програмски средства и 4.227.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 0,27%, а на програмските средства 1,02%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 0,12%, а на програмските средства 0,69%. Од овие средства се финансираат 14 центри за култура, 22 домови на културата, АНИП „Танец“, како и многубројни фолклорни ансамбли, фолклорни манифестации и други субјекти, при што се евидентни големи диспропорции во финансирањето. На пример, во 2016 година, „Танец“ бил позициониран во буџетот на Министерството за култура со дури 4 милиони денари програмски средства, фестивалот „Фолк-фест“ во Валандово со 2,5 милиони денари итн.

Почнувајќи од 2007 година, Министерството за култура во изминатиот период вршело кадровско доекипирање во центрите за култура, трансформирајќи привремено вработени лица во вработени на неопределено време (главно административно-технички, помошен уметнички и стручен уметнички кадар). Во периодот од 2007 до 2017 година во АНИП „Танец“, како носечка установа одговорна за развој и промоција на фолклорната традиција во музиката и танцот, биле реализирани вкупно 60 вработувања. Во центрите за култура низ државата

биле вработени вкупно 222 лица, главно помошно-уметнички и административно-технички кадар. Заклучно со август 2017 година во дејноста работеле 617 лица.

Евидентни се општите слабости во функционирањето на овој културен сегмент, особено некритичкото зголемување на бројот на корисници на буџетски средства (иако кај многу корисници тие се сосема симболични), несразмерното финансирање, итн.

Главни приоритети се:

- Ревизија на целокупната политика во дејноста и на критериумите за финансирање во дејноста и воспоставување нови, втемелени на процена, и јасни показатели.
- Асиметрична децентрализација, односно преминување на дел од центрите за култура, домовите на културата и манифестациите на локално ниво.
- Изготвување на приоритетна листа на манифестации што ќе се финансираат од централниот буџет.

6.4. Визуелни уметности, архитектура и дизајн

Главна улога во реализацијата на програми во овие области имаат Музејот на современата уметност (со функција на матична установа во дејноста) и Националната галерија на Македонија, како специјализирани национални установи во оваа дејност, покрај останатите музеи и галерии во државата, центрите за култура и домовите на културата, каде што повремено се одржуваат изложби, како и Културно-информативниот центар во Скопје, Младинскиот културен центар во Скопје и други. Во 2008 година е отворена Уметничката галерија во Тетово со статус на национална установа. Посебен сегмент во дејноста е активноста на ликовните колонии, самостојните проекти на македонските уметници и на уметничките асоцијации. Финансиските показатели говорат дека поголемиот дел од буџетските средства во оваа дејност се распределувале на буџетските корисници (националните и локалните установи) и тоа во просек со околу 65%, додека останатите 35% биле наменети за независната ликовна сцена (здруженија на граѓани, асоцијации, ликовни колонии и самостојни проекти).

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во дејноста од буџетот на Министерството се движел од 17.000.000 денари (од кои 13.500.000 програмски средства и 3.500.000 за плати и за материјални трошоци) до 29.227.000 денари (од кои 25.000.000 програмски средства и 4.227.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 0,27%, а на програмските средства 1 02%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 0,12%, а на програмските средства 0,69%.

Во изминатиот период, не само поради ограниченото финансирање, во носечките институции е присутно отстапување од суштинските приоритети и од нивната општествена мисија во дејноста (дооформување на музејските поставки, истражувачки проекти, валоризација на врвни вредности, презентација на колекциите итн.), во полза на некритичко зголемување на бројот на изложби. Недостигаат стручни планови за проучување и планирање на презентацијата на највисоките дострели на македонската уметност во земјава и во странство, како и критички однос кон традицијата и минатото. Фотографијата, новите медиуми и современите мултимедијални уметнички изрази речиси целосно отсутуваат од програмите на институциите од областа на визуелните уметности. Присутни се форми на импровизација во толкувањето и примената на едукативните и партиципативните програми или, пак, нив воопшто ги нема во програмите на институциите.

Покрај годишните конкурси за финансирање проекти од национален интерес, за оваа дејност беа објавувани и посебни конкурси за откупи на уметнички дела за националните и за други институции преку Министерството за култура, со што директно беше узурпирано правото на институциите (член 18 од Законот за музеите) на стручен избор и набавка на дела за нивните збирки. На овој начин, Министерството за култура се претвори во политички администратор на набавката на дела за потребите на музеите во оваа дејност, а на директна штета на самостојноста и стручноста на откупната политика на институциите.

Главни приоритети се:

- Ревизија на делата во Музејот на современата уметност и во Националната галерија на Македонија откупувани на конкурсите на Министерството за култура со предлог-мерки.
- Враќање на изворната мисија на Музејот на современата уметност и на Националната галерија на Македонија, дефинирање на нивниот стратемиски развој и определување на стручни приоритети во нивната работа.
- Изготвување елаборат за состојбите и за функционирањето на ликовните колонии со приоритетна листа за финансирање на јавниот интерес.
- Обезбедување изложбен простор на Музејот на современата уметност во централното градско подрачје како поддршка на изложбената активност на институцијата.

Со оваа Национална стратегија се предвидува враќање на архитектурата и дизајнот во рамките на законската регулатива како составен дел на културата и визуелните уметности, како и создавање поповолни услови за развој на македонската архитектура и дизајн во дослух со современите европски и светски движења.

Главни приоритети се:

- Зајакнување на интересот за висок квалитет во архитектурата, дизајнот и промислувањето на јавниот простор во урбаните средини.
- Зајакнување на грижата за архитектонското културно наследство и естетските вредности на средината.
- Обезбедување висок квалитет кај државните инвестиции во архитектурата, внатрешното уредување и дизајнот како пример за останатите учесници во оваа сфера.

6.5. Филмска дејност

Во 2007 година, со посебен Закон за филмскиот фонд на Република Македонија, формирана е Националната установа Филмски фонд на Република Македонија од Скопје. Во 2013 година, со донесување на Законот за филмската дејност, Националната установа Филмски фонд на Република Македонија престана да работи како национална установа и продолжи да работи како Агенција за филм на Република Македонија. Во 2013 година е формирана Национална установа Филмски центар „Вардар филм - Македонија“ во Скопје заради вршење дејности за посредување во реализација на странски филмски и телевизиски продукции во Република Македонија. Примарна цел на установата е, во соработка со Агенцијата за филм, да дава техничка поддршка на филмските проекти што се реализираат во земјава. Според општите оценки, досегашните активности на НУ Филмски центар „Вардар филм -Македонија“ се на незавидно ниво.

Со формирањето на Филмскиот фонд на Република Македонија, односно Агенцијата за филм, утврдените средства во буџетот за култура за филмската дејност се распределуваат преку Агенцијата за филм. Во 2007 година филмската дејност имала 50.000.000 денари програмски средства, а во 2017 година Агенцијата за филм располагала со 170.000.000 денари програмски средства.

Во периодот 2009 - 2016 година преку Агенцијата за филм биле финансирани вкупно 138 филмови, и тоа: 45 долгометражни играни филмови, 43 документарни филмови, 35 краткометражни играни филмови, 1 долгометражен анимиран филм, 14 краткометражни анимирани филмови. Само во 2015 година Агенцијата за филм финансирала вкупно 43 филмови (односно околу една третина од вкупниот број финансирани), од кои: 14 долгометражни играни филмови, 16 документарни филмови, 11 краткометражни играни филмови, 2 краткометражни анимирани филмови. Во сите категории, а особено во категоријата играни филмови со македонски мнозински финансиски удел, континуирано се појавуваат исти имиња на режисери и продуценти. Бројките на финансирани филмови наспроти постигнатите успеси дијаметрално се разликуваат.

Во Република Македонија денес се одржуваат повеќе од 25 филмски фестивали, меѓу кои: Фестивалот на филмската камера „Браќа Манакџи“, „Синедејс“ (CineDays), „Скопски филмски фестивал“, „Астер фест“, „Македокс“ и други. Неопходна е квалитативна селекција на поддршката на домашните филмски фестивали во

насока на нејзина децентрализација.

Од друга страна, Република Македонија има само 5 кина и 14 киносали во центрите за култура (со повремени проекции).

Во 2016 година, со Решение на Уставниот суд, беа укинати член 12 алинеи 8 и 9 и член 63 став 3 од Законот за филмска дејност со кои Агенцијата за филм стекнуваше средства од приредувачите на игри на среќа.

Во структурата на културните дејности, филмската дејност во изминатата деценија – заради природата на медиумот и високите трошоци на продукцијата – располагала со релативно големи средства и постојан годишен раст. Но, продукциите траат предолго (некогаш и по три-четири години), нема отчетност во јавноста, а многу филмови никогаш не биле јавно прикажани или не се знае нивната судбина во дистрибуцијата. Чести се и пробивањата на доделените буџети или оставање долгови, чија отплата потоа се префрла на Агенцијата за филм. Дејноста беше подложена и на континуирана политизација и партизација, особено во изборот на темите и филмските автори. Забележителен е и судирот на интереси и отсуство на критичка евалуација на претходните филмски остварувања. Во некои случаи, нотирана е и директна (финансиска и друга) интервенција на Владата на Република Македонија во филмската продукција, што претставува директно фаворизирање и политичко мешање во филмското производство. Ваквите нерегуларности и притисоци доведоа до тоа Агенцијата за филм да се соочува со долг од 10 милиони евра (според последните показатели).

Главни приоритети се:

- Ослободување на филмското производство и на другите сегменти на филмската дејност од политички и партиски притисоци и привилегии и развивање на генерациска, стилска, тематска и друга различност.
- Ревизија на досегашните финансирани филмски проекти, особено на исполнувањето на договорените обврски на филмските продуценти, почитувањето на роковите, буџетите и квалитетот на филмовите.
- Подготовка на стратегија за развој на филмската дејност, што е обврска од Законот за филмска дејност.
- Измени и дополнувања на Законот за филм заради примена на европски стандарди во филмската продукција и овозможување развој на филмската дејност, преиспитување на критериумите за финансирање на дејноста, финансирањето на ТВ-серии, воведување на сертификати и лиценци за филмските продуценти врз основа на јасни критериуми, задолжителна стручна оценка на финансираните проекти итн.
- Утврдување на приоритетна листа на домашни филмски фестивали од јавен интерес.

6.6. Издавачка дејност

Министерството за култура и Владата на Република Македонија во изминатиот десетгодишен период прераснаа во еден од најголемите издавачи во Република Македонија присвојувајќи надлежности што во суштина ги немаат и вршејќи директен упад во издавачката дејност. Со огромни буџети, на нетранспарентен начин, издадени се илјадници книги, најчесто со лош или сомнителен квалитет, особено кај преведените наслови, кои потоа беа складирани во магацини и остануваа недостапни за јавноста. Ваквото постапување влијаеше и на финансирањето на годишните програми во издавачката дејност, кои беа реализирани без јасни критериуми и според произволни и нетранспарентни одлуки.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 50.350.000 денари (од кои 50.000.000 програмски средства и 350.000 денари за плати и за материјални трошоци) до 131.175.000 денари (од кои 130.000.000 програмски средства и 1.175.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 0,03%, а на програмските средства 3,79%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е, исто така, 0,03%, а на програмските средства 3,58%.

Новата културна политика во издавачката дејност ќе се темели на: систем за утврдување издавачки стандарди, нов пристап кон издавачки програми, приоритетна поддршка на преводната продукција и на творештвото на млади автори, поттикнување на литературното творештво за деца и млади, стимулирање на специјализирано профилирање на издавачите и нов пристап во поддршката на списанијата. Ќе се преиспита и потребата од донесување нов закон за издавачката дејност.

Главни приоритети се:

- Воспоставување систем за утврдување издавачки стандарди со кои ќе се подобри квалитетот на изданијата.
- Основање Агенција за книга на Република Македонија, која ќе ги спроведува стратегиите за развој на издаваштвото во Република Македонија во насока на поттикнување на создавањето, но и пласманот на книгите во државава и надвор од неа, ќе ги обединува сите информации поврзани со книгата и издаваштвото и ќе ги афирмира книгата и читателската култура во Република Македонија.
- Поддршка на литературно творештво на млади автори преку воспоставување посебни стимулативни мерки; создавање услови за издавање литературни списанија кои би биле наменети за претставување на младите автори.
- Поттикнување и негување на литературата за деца и млади, разгледување на можностите за вклучување на литературата за деца и млади во образовниот процес во државата како задолжителна или препорачана

литература со теми соодветни на возраста на децата и на младите, кои ги следат основните етички, морални и вредносни критериуми на едно современо општество.

- Поддршка на преводот и на преводната литература, со посебен акцент на квалитетот на преводот и соодветно финансиско вреднување на трудот на литературните преведувачи што преведуваат од оригиналниот јазик.

6.7. Културно-уметнички манифестации

Иако во Стратегијата за развој на културата за периодот 2013 - 2017 година било нотирано дека „врз основа на темелна анализа на фестивалската практика во Република Македонија ќе се направи строга селекција, ревалоризација и, конечно, категоризација на фестивалите и на манифестациите што ќе бидат финансирани од Министерството за култура“, односно дека „преку Министерството за култура ќе се финансираат, парцијално, само оние локални манифестации што имаат интеркултурен карактер, што се во функција на зближување на културните заедници во Република Македонија и афирмираат важни сегменти од културното наследство на Република Македонија“, состојбите со културно-уметничките манифестации ескалирале во спротивна насока – во некритичко зголемување на бројот на манифестации што се финансираат од буџетот на Министерството за култура. Македонската култура во изминатата деценија се стекна со квалификацијата „фестивалска култура“ како реален одраз на ваквите политики.

Во периодот 2007 - 2017 година распонот на средствата во оваа дејност од буџетот на Министерството за култура се движел од 39.000.000 денари (од кои 35.000.000 програмски средства и 4.000.000 за плати и за материјални трошоци) до 85.155.000 денари (од кои 77.531.000 програмски средства и 7.624.000 за плати и за материјални трошоци). Учеството на платите и на материјалните трошоци во вкупниот буџет во 2007 година било 0,30%, а на програмските средства 2,65%, додека во 2017 година учеството на платите и на материјалните трошоци е 0,21%, а на програмските средства 2,14%. Евидентен е растот од 2,5 пати на средствата за оваа дејност во изминатите десет години, што не може да се оправда со соодветен квалитативен наспроти квантитативен раст.

Главен приоритет е:

- Преиспитување на листата на манифестации финансирани од буџетот на Министерството за култура и утврдување јасни критериуми за нивно финансирање.

АКЦИСКИ ПЛАН

ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА ПЕРИОДОТ 2018 – 2022 година

СТРАТЕГИСКИ НАСОКИ И ПРИОРИТЕТИ

1	Цел	Мерки и индикатори	Носител на активност	Средства
1.1.	Департизација и нормализација во културата	<p>Мерки</p> <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Спроведување анализи на штетите од претходните политики и проекти од материјален и финансиски аспект, како и од аспект на идеолошките конструкции поврзани со историјата и идентитетските симболи, кои ги загрозија демократските темели на општеството. Анализа на штетите од т.н. проект „Сколје 2014“, со предлог - мерки. <p>Индикатори</p> <p>Спроведени анализи на штетите од претходните политики; завршена анализа на т.н. проект „Сколје 2014“.</p> <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Мерки за замена на политиката на директна државна контрола и воведување нов управувачки модел на координирање и обезбедување децентрализирани услови за развој на културата преку флексибилни пристапи, дијалог и демократско учество на сите активни чинители во културата. <p>Индикатори</p> <p>Воведени ефикасни механизми на набљудување и оцена на</p>	Работни групи при Министерството за култура	1.500.000
Министерство за култура				

		<p>политиките и создавање покритичен и историски посвесен пристап во културата.</p>		
<p>1.2.</p>	<p>Децентрализација и демократизација на културата</p>	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Процена на одржливоста на општинските буџети од аспект на можностите да го обезбедат преносот на надлежностите и одговорностите од централно на локално ниво, со мапирање и анализа на ресурсите на локално ниво. • Стручна поддршка на локалните власти да осмислуваат локални културни политики и среднорочни и долгорочни стратешки планови за локален културен развој. • Оцена на годишните програми на националните установи и нивна финансиска поддршка врз основа на критериумот за поширок територијален опфат при спроведување на годишните програми. <p>Индикатори</p> <p>Извршена процена на одржливоста на општинските буџети; засилена стручна поддршка на општините; завршена процена на годишните програми на националните установи и утврдени насоки за наредните години.</p> <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Засилена финансиска поддршка на проекти од независниот културен сектор, кои овозможуваат поврзување на централно и на локално ниво. • Децентрализација на дел од националните културни установи. <p>Индикатори</p> <p>Започнат процесот на децентрализација на дел од културните установи; зголемен бројот на проекти во</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за финансии</p> <p>Сите единици на локалната самоуправа</p> <p>Министерство за локална самоуправа</p> <p>Заедница на единиците на локалната самоуправа</p>	<p>Средства планирани во буџетот на Министерството за култура</p>

		<p>насоката на децентрализација и демеетрололизација.</p> <p>2018</p> <p>Мерки</p> <ul style="list-style-type: none"> Моториум на субвенционирањето програми и проекти што поддржуваат национализам, ксенофобија, етничка, религиозна и родова дискриминација. <p>2018 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Реформа и континуирано унапредување на работата на Управата за афирмирање и унапредување на кулурата на припадниците на заедниците во Република Македонија. Стимулирање на кохезивни и инклузивни програми и проекти во рамките на годишните планови и програми на Министерството за култура, особено во урбаните мултикултурни средини. Мапирање, анализа и развивање на стратегија за справување со недостигот на менаџерски кадри во културните сектори кај помалите заедници. Развивање на наставни планови за стекнување вештини и знаења потребни за менаџерските кадри во културните сектори. <p>Индикатори</p> <p>Унапредување на интеркултурниот дијалог преку сите извршни механизми на културната политика, на национално и на локално ниво; зголемување на бројот на проекти што поттикнуваат интеркултурен дијалог; зголемување на техничките и специјализирани културни правци кои ќе едуцираат нови луѓе од сите заедници во квалификувано вработување.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Управа за афирмирање и унапредување на кулурата на припадниците во РМ</p> <p>Сите национални установи од областа на културата</p> <p>Независен културен сектор и здруженија од областа на културата</p> <p>Сите државни универзитети</p> <p>Секретаријат за спроведување на Рамковен договор</p>	<p>Средства планирани од Буџетот на Министерството за култура</p>
1.3.	Од мултикултура кон интеркултура	<p>2018 - 2019</p> <p>Мерки</p> <ul style="list-style-type: none"> Поттикнување на соработката и осмислување на заеднички културни активности на културните установи со организации што ги претставуваат овие заедници и групи. 	<p>Министерство за култура</p>	<p>1.000.000</p>
	Грижа за културните различности			

1. 4.		<ul style="list-style-type: none"> Создавање регистар на установи, организации, заедници, волонтерски групи и граѓански иницијативи, кои активно учествуваат во остварување, помагање, организирање и финансирање на културниот живот на овие заедници. <p>2020 – 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Реализација на програмски активности <p>Индикатори</p> <p>Реализирани најмалку 2 програми годишно; завршен регистар на установи, организации и други иницијативи.</p>	Сите национални установи Други правни и физички лица	4.000.000
	<p>Културата и развојот</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Кон рамномерен културен развој 	<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Реорганизација на постојното Одделение за стратешко планирање, културни политики и следење во рамките на Министерството за култура во Одделение за културни политики и развој. Поддршка на проекти во годишните програми на установите на сочени кон намалување на нерамномерната културна дистрибуција во помалку развиените општини. <p>Индикатори</p> <p>Завршена реорганизација и формирано одделението за културни политики и развој.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Иницирање на основање на научно-истражувачка организација Институт за културни политики и развој (во соработка со Министерството за образование и наука). Создавање или јавно – цивилно партнерство на најмалку еден културен центар на заедницата во секоја општина, со што би се поттикнал идниот локален развој, особено на креативните индустрии. Инвестициски вложувања во културата во помалку развиените општини. <p>Индикатори</p>	Министерство за култура	3.000.000
			Министерство за култура Министерство за образование Сите единици на локалната самоуправа	Средства планирани во буџетот на Министерството за култура

1.5.	<p>➤ Европски перспективи</p>	<p>Надминување на нерамномерниот културен развој преку политиките и инструментите на новата културна политика; зголемен бројот на финансирани проекти во насока на стимулирање на рамномерниот развој.*</p> <p>2018 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поддршка на програми и проекти што ги унапредуваат европските перспективи во македонската култура. • Поддршка на европската мобилност на македонските уметници, културни експерти и менаџери во културата и нивно присуство на европската културна сцена. <p>Индикатори</p> <p>Интензивирана меѓународна и регионална соработка, вмрежување и копродукција, афирмација и признание на македонската култура на европски план.</p>	<p>Министерство за култура</p>	<p>Средства планирани во буџетот на Министерството за култура</p>
1.6.	<p>Институционална култура</p>	<p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ревизија на работењето на културните установи во изминатиот период од страна на инспекциските служби на Министерството за култура, на Државниот завод за ревизија и на независни ревизорски куќи. • Формирање независна комисија за ревидирање на постојните ресурси (кадровски, технички, програмски) на културните установи, со предлог- мерки. • Преиспитување на мрежата на национални установи, на нивните цели, визија и мисија во општеството и одредување насоки за годишно и повеќегодишно финансирање на новата мрежа на јавни установи. <p>Индикатори</p> <p>Завршени ревизии на културните установи и мрежата на националните установи во културата.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Сите национални установи</p> <p>Поединечни и групни субјекти од независниот културен сектор</p>	<p>1.000.000</p>

		<p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Отворање на установите во насока на влијание во заедницата и подготвеност за креативно поврзување (современа уметност, популарна култура, современи теории, нови медиуми и технолошки) и соработка (локална, национална, регионална и меѓународна) со надворешни експерти, претставници на независниот културен сектор, неформални групи и поединци. <p>Индикатори</p> <p>Утврдена мрежата на национални и на локални установи, ревитализирани национални установи, утврдени нивни стратешки планови и долгорочни програми.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Сите национални установи</p>	<p>Средства планирани во буџетот на Министерството за култура</p>
<p>Независна културна сцена</p>	<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Развој на модели за континуирана стратешка, финансиска, структурна и стручна поддршка на независниот културен сектор. Поддршка на непрофитни граѓански организации, неформални иницијативи и уметнички групи, кои развиваат нови форми и начини на работа, како и на интердисциплинарни форми на современите културни практики. Овозможување поголема достапност и искористеност на европските претпристапни фондови. Основање одделение за развој и финансирање на современи независни интермедиијални и интердисциплинарни културни и уметнички практики при Министерството за култура. <p>Индикатори</p> <p>Трансформиран независен културен сектор во значаен субјект во процесот на демократизацијата на културните политики; отворена финансиска линија за финансирање интердисциплинарни проекти.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Унапредување на инфраструктурните, кадровските, 	<p>Министерство за култура</p> <p>Здруженија и асоцијации од областа на културата</p>	<p>3.000.000</p>	

1.7.

		<p>техничките и финансиските ресурси на независниот културен сектор заради обезбедување негов долгорочен развој.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедување соодветен културен простор за потребите на вмрежен независен културен сектор. <p>Индикатори: Засилено присуство на независниот културен сектор на македонската културна сцена.</p>		Средства планирани во буџетот на Министерството за култура
1.8.	Уметничко творештво	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ревизија на доделениот статус на самостојните уметници, либерализација на условите и на постапките и стимулирање на поголем број самостојни уметници во Македонија како суштински придонес во поддршката на уметничкото творештво. <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Континуирано спроведување на мерки за заштита на правата на уметниците и на културните работници за унапредување на нивните социјални, материјални и авторски права. <p>Индикатори Зголемување на бројот на самостојни уметници.</p>	<p>Работна група при Министерството за култура</p> <p>Министерство за култура</p>	<p>100.000</p> <p>Средства планирани во буџетот на Министерството за култура</p>
1.9.	Авторско право и сродни права	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Организирање кампањи за значењето на авторското право и сродните права. • Изработка на функционална веб страна на Министерството за култура за авторското право и сродните права. 		300.000

		<p>Индикатори</p> <p>Подигнување на степенот на почитување на авторското право и сродните права.</p> <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изготвување на документ за вклучувањето на авторското право и сродните права во образовниот систем. • Изработка на информативно - едукативни материјали во рамките на веб страницата за авторското право и сродните права. <p>Индикатори</p> <p>Зголемено ниво на свесност во јавноста за значењето на авторското право и сродните права.</p>	<p>Министерство за култура</p>	<p>200.000</p> <p>100.000</p>
<p>1.10.</p>	<p>Управување со човечки ресурси</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Човечки ресурси во јавните установи ➤ Кадровски и образовни политики во културата 	<p>Мерки</p> <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пренспитување на систематизациите на установите во културата заради утврдување на реалните потреби од трајни и привремени вработувања. • Вградување одредби во новата законска регулатива кои прецизно ќе ги уредуваат вработувањата на определено време. <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Разработка на модели и програми што ќе го поттикнуваат практикувањето на анализа и валоризација на сите културни и уметнички продукции. • Програми за образование, дообразование или преквалификација за занимања што недостигаат во културната администрација и културниот менаџмент. • Развивање програми за едукација преку културни уметнички практики. 	<p>Министерство за култура</p> <p>Сите национални установи</p> <p>Министерство за образование и наука и Министерство за култура</p>	

	<p>➤ Права на вработените во културата</p>	<p>Ревидирани систематизации во националните установи.</p> <p>Индикатори</p> <p>Мерки</p> <p>2018 - 2020</p> <ul style="list-style-type: none"> • Донесување на колективен договор, со враќање на сите одземени работнички права и корекција на одредувањето на класификацијата на сложеноста на работните места. • Измена на постојниот Кагалог на работни места со корекција на работните места согласно стручниот кадар во културата. • Валоризација на стручните звања преку распоредување на соодветни работни места согласно со стекнатото звање. • Ревизија на начинот на исплаќање на платите, нивно усогласување со законските одредби и важечкиот колективен договор и усогласување на платите во посебните дејности на територијата на целата држава. • Ревизија на казнените одредби во сите закони од областа на културата и намалување на предвидените казни - сразмерно со просечните плати во дејноста и стандардот во државата. • Изземање на регулирањето на вработените во културата со Законот за јавна администрација. <p>Индикатори</p> <p>Донесен нов колективен договор за културата; соодветно валоризиран трудот на вработените во областа на културата.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за информатичко општество и администрација</p> <p>Вработени во установите од областа на културата</p> <p>Синдикат од областа на културата</p>	<p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
<p>1.11.</p>	<p>Нови технологии</p>	<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изготвување темелна анализа за техничко-технолошката опременост на македонските културни установи. <p>Индикатори</p> <p>Изготвена анализа.</p>	<p>Работна група при Министерството за култура</p>	<p>200.000</p>

		<p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Подготовка на стратегија за унапредување на состојбите врз основа на резултатите од анализата, како и итно спроведување на препораките. Оспособување стручен кадар од областа на новите технологии и нивната примена во културата. <p>Индикатори Изготвена стратегија; отворен процесот на интензивна примена на новите технологии.</p>	<p>Министерство за култура Сите национални установи</p>	<p>300.000</p>
<p>1.12.</p>	<p>Културни индустрии</p>	<p>2018 - 2020</p> <ul style="list-style-type: none"> Мерики Малирање на расположливите и на потенцијалните ресурси за културни и креативни индустрии на национално, локално и на урбано ниво. Создавање интегрирана стратегија за развој на културните и на креативните индустрии. <p>Индикатори Завршено мапирање и изготвена интегрирана стратегија.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Создавање поволни услови за соработка и развој на културните и на креативните индустрии преку соодветни секторски политики, вклучувајќи и регионални и локални стратегии. Поголеми финансиски стимулации за културните и креативните индустрии. <p>Индикатори Интензиван процесот на поддршка на овој сегмент на македонската култура.</p> <p>Индикатори Изготвена интегрирана стратегија.</p>	<p>Работна група при Министерството за култура Министерство за култура</p>	<p>300.000 Средства предвидени во Буџетот на Министерството за култура</p>

1.13.	Меѓународна соработка	<p>Merki</p> <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изработка на нова стратегија за меѓународната културна соработка. • Интензивирање на регионалната културна соработка во духот на добрососедските односи, како и соработката со УНЕСКО, Европската Унија, Советот на Европа и со другите меѓународни организации. <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Создавање трајни механизми за поддршка на мобилноста на македонските културни работници и уметници во странство. • Овозможување линии на поддршка на субјектите од културата со цел унапредување на вештините, знаењата и способностите за меѓународна соработка и усвојување на меѓународните професионални стандарди и практики на работа. • Поддршка на иновативни облици на меѓународна соработка (културни индустрии, нови комуникациски технологии, заеднички проекти и истражувања), како и на меѓународна соработка преку независниот културен сектор. <p>Индикатори</p> <p>Зголемување на интензитетот и бројот на квалитетна презентација на македонската култура во странство.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за надворешни работи</p>	<p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
-------	-----------------------	--	---	---

ИНСТРУМЕНТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРИОРИТЕТИТЕ

Цел	Merki и индикатори	Носител на активност	Средства
2.			

2.1.	Законодавство	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Донесување закон за финансирање на јавните потреби во културата. • Донесување закон за управување на јавните установи во културата. <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Преиспитување на посебните закони од областа на културата заради овозможување поголема ефикасност и усогласеност со стратегиските определби зацртани во оваа стратегија, како и со европското законодавство. <p>Индикатори</p> <p>Изработени анализи за посебните закони од областа на културата од аспект на нивната усогласеност со европското законодавство; донесени закони за финансирање на јавните потреби од областа на културата и закон за управување на јавните установи од областа на културата.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Работни групи при Министерството за култура</p>	1.000.000
2.2.	Финансирање	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедување балансирано финансирање на јавните потреби во културата на територијата на целата држава, врз основа на стратегиските приоритети и годишните програми. • Воведување измени во изборот и јасноста на критериумите што се однесуваат на финансирањето на програми од јавен интерес. • Анализа на процентуалното учество на дејностите во буџетот за култура и прerasпределба согласно со приоритетните потреби и проценката на постигнатите резултати. <p>Индикатори</p> <p>Изменети условите и критериумите за финансирање во годишниот конкурс; воведени нови финансиски линии и проценти на учество на дејностите во вкупниот буџет.</p>	<p>Работни групи при Министерството за култура</p>	200.000

		<p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Насочување на средства за културните процеси и за уметничките практики што ги вклучуваат уметниците и публиката. Обезбедување соодветна финансиска поддршка на проекти од јавен интерес, што ќе гарантира висок квалитет и стандарди на продукцијата и вреднување на авторскиот труд. Испитување на можностите за вклучување на културата во групата корисници на приходите од игри на среќа. <p>Индикатори</p> <p>Воведени измени во начинот на финансирање на културата.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за финансии</p>	<p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
<p>2.3.</p>	<p>Даночни, царински и други фискални олеснувања</p>	<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Анализа на досегашното функционирање и на ефектите од примената на Законот за донации и спонзорства во јавните дејности, Законот за данокот на додадена вредност и на Законот за персоналниот данок на доход, со предлог - мерки. <p>Очекувани ефекти</p> <p>Воведување на даночни и царински бенифиции за културата кои се во насока на поттикнување на развојот на културата.</p> <p>Индикатори</p> <p>Донесени прописи за стимулативна даночна и царинска политика во културата.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Работна група на Министерството за култура со претставници од Министерството за финансии и други чинители</p>	
<p>Одлучување</p>		<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Унапредување на статусот на Советот за култура, на кој, со предвидените измени во законодавството, ќе му бидат доделени пошироки надлежности. Јакнење на стручните капацитети на службите на Министерството за култура за самостојно одлучување, 	<p>Министерство за култура</p>	

2.4.		<p>преку континуирано образование на државните службеници.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Транспарентност во однос на процесите, одлуките и работата на Министерството, особено во поглед на финансирањето на установите, како и на индивидуални проекти. <p>Индикатори Востановен транспарентен систем на одлучување.</p>		
2.5.	Трансформација на Министерството за култура	<p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Реорганизација и трансформација на Министерството согласно новите стратески цели. • Изработка на функционална анализа на работните места и нивната полнотост и подготовка на нови акти за организација и систематизација на работните места, со преиспитување на потребата за формирање нова организациска единица за интердисциплинарни проекти. <p>Индикатори Изготвена анализа на работните места во Министерството за култура и изработени нови акти за организација и систематизација на работните места.</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за информатичко општество и администрација</p>	

КУЛТУРНИ ДЕЈНОСТИ

3.	Цел	Мерки и индикатори	Носител на активност	Средства
3.1.	<p>Заштита на културното наследство</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Заштита на недвижното културно наследство ➤ наследство 	<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изработка на стратегија за заштита на културното наследство. • Подготовка на нов закон за заштита на културното наследство. 	<p>Министерство за култура (работни групи)</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> Ревизија и оцена на состојбите во установите од областа на заштитата на недвижното културно наследство и во Управата за заштита на културното наследство. Ревизија и бришење од регистарот на сите незаконски запишани споменици и објекти од т.в. проект „Скопје 2014“, кои по својата природа не можат да претставуваат културно наследство. <p style="text-align: center;">Индикатори</p> <p>Изготвени стратегија за заштита на културното наследство, нов закон за заштита на културното наследство и завршена ревизија на регистарот на незаконски запишаните споменици и објекти од т.н. проект „Скопје 2014“.</p> <p>2018-2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Поттикнување на надлежните установи да изготвуваат сопствени стратегии за работа и развој, кои ќе служат за рационално и координирано оформување на годишните планови и програми за работа. Подготовка на листа на споменици од национално значење, евалуација и изработка на посебна листа на најзагрозени добра на недвижното културно наследство. Подготовка на Национален акциски план за превенција на културното наследство од криминал. <p style="text-align: center;">Индикатори</p> <p>Започната изработка на листата на споменици од национално значење, Националниот акциски план за превенција на културното наследство од криминал.</p> <p>2020</p> <ul style="list-style-type: none"> Донесување стандарди за конзервација на културното наследство и изработка на стручни методолошки прирачници, насоки и норми за конзервација. Воспоставување стручни методи на идентификација, евиденција и валоризација на културните предели, иницирање на интегриран пристап во нивната заштита и обука на кадарот надлежен за нивна изработка и 	<p>Управа за заштита на културното наследство</p> <p>Национален конзерваторски центар - Скопје</p> <p>Министерство за култура</p> <p>Надлежни установи – конзерваторски центри</p> <p>Работни групи при Министерството за култура</p> <p>Управа за заштита на културното наследство</p>	<p>500.000</p> <p>500.000</p> <p>500.000</p>
--	---	---	--

		<p>имплементација.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Унапредување на капацитетите на установите преку нивна модернизација на организациско, техничко и образовно ниво. <p>Индикатори</p> <p>Започната изработка на стандардите за конзервација и стручните методи на идентификација, евиденција и валоризација на културните предели; инициран процесот на интегриран пристап во нивната заштита.</p> <p>2021 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Развој на програми за образовен и научно-истражувачки развој во заштитата на културното наследство и разработка на студиска програма за прв циклус студии и други модели на едукација од областа на конзервација и реставрација на културното наследство. • Подготовка на стратегија за зачувување, обнова и развој на старите занаети во функција на заштитата и конзервацијата. • Прописување услови за вршење конзервација/реставрација, во согласност со европските стандарди; укинување на законските одредби за конзерваторска лиценца; оневозможување учество на нестручни лица и фирми во процесот на конзервација; воведување строги контролни механизми за следење на успешноста во работата, почитување на етичките норми и професионални стандарди. • Анализи за постојните капацитете на стручниот кадар во конзерваторските центри и изработка на планови за развој на човечките ресурси. • Надградба на постојниот информатиски систем за културното наследство и соодветно одржување на Националниот регистер на културно наследство. <p>Индикатори</p> <p>Започната работата на програмите за образовен и научно – истражувачки развој; изготвена стратегија за зачувување, обнова и развој на старите занаети во функција на заштитата</p>	<p>Министерство за култура</p> <p>Управа за заштита на културното наследство</p> <p>Министерство за образование</p>	<p>2.000.000</p> <p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
--	--	---	---	--

	<p>и конзервацијата; надграден информацискиот систем за културно наследство.</p> <p style="text-align: center;">*</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Измени и дополнувања на Законот за музеите и изготвување на неопходните подзаконски акти. • Преиспитување на статусот (национален или локален) на музеите во насоката на децентрализација на дел од постојната музејска мрежа. • Преиспитување на општествената и стручната оправданост на постоењето на оделни музеи и предлог за неопходни трансформации, со можност за иницијативи за нови специјализирани музеи. • Ставање акцент на превентивната конзервација: усвојување стандарди; едукација на кадарот за чување и ракување со културните добра; изготвување планови за заштита, евакуација и спасување и обука на кадарот во сите музеи. <p style="text-align: center;">Индикатори</p> <p>Изготвени измени и дополнувања на Законот за музеите; завршени анализите на статусот на музеите и општествената и стручната оправданост на работењето на музеите; започнат процесот на децентрализација на музеите.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Анализа на просторните услови во музеите, пред сè во Музејот на Македонија, Археолошкиот музеј, Природонаучниот музеј, Националната галерија на Македонија и Музејот на современата уметност, и изготвување предлог-мерки за нивно надминување. • Анализа на постојаните поставки во музеите во Македонија со предлог мерки. • Имплементација на предлог – мерките од направените анализи. • Изготвување сопствени стратегии, планови за работа и развој, документи и правилници за чување, аквизиција, 	<p>Министерство за култура (работни групи)</p> <p>Сите единици на локалната самоуправа</p> <p>Сите национални установи</p>	<p>500.000</p> <p>300.000</p> <p>Средства планирани во</p>
<p>➤ Музеи</p>			

		<p>грижа, користење и управување на сопствените збирки во националните музеи.</p> <p>Индикатори</p> <p>Изготвени анализи и започнато изготвувањето на стратегиите, плановите за работа и развој на националните музеи.</p> <p>2020</p> <ul style="list-style-type: none"> • Донесување адекватни професионални стандарди за документирање на музејските збирки и изработка на нов ИТ систем. • Дигитализација на збирките на музејско наследство и вмрежување на музејските установи. • Опременување на музеите со информатичка опрема и музејски програми; изработка на информатички систем на управување поврзан со постојните системи на музејска и архивска документација. • Евиденција на колекциите на приватните сопственици заради нивно интегрирање во системот на заштита на културното наследство. • Воспоставување современи стандарди, протоколи, професионални и етички кодови на практика во музејската и во галериската дејност. • Завршен процесот на децентрализација на музеите. <p>Индикатори</p> <p>Донесени стандарди; започната дигитализација; започнато опремување на музеите со информатичка опрема; завршена евиденцијата на колекциите на приватните колекционери; завршен процесот на децентрализација на музеите.</p> <p>2021 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Интензивирање на работите на инвентаризација на музејските предмети и изработка на музејска документација, инсталирање на секундарна документација, дополнителни модули и целосна програмска поддршка. 	<p>Министерство за култура</p> <p>Сите национални установи</p> <p>Министерство за финансии</p>	<p>Буџетот на Министерст- во за култура</p> <p>Средства планирани во Буџетот на Министерст- во за култура</p>
--	--	---	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Промоција на музејската едукација и поактивни едукативни програми во музеите и примена на интерактивни, современи начини на интерпретација на збирките кои подобраат партиципација на публиката. <p style="text-align: center;">Индикатори</p> <p>Завршен процесот на инвентаризација; широка примена на едукативни, интерактивни и други современи методи и начини на работа и презентација на збирките.</p> <p style="text-align: center;">*</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Измени и дополнувања на Законот за библиотеците и изготвување подзаконски акти од областа. • Измени на Законот за издавачка дејност (во делот што се однесува на библиотеците). • Дополнувања на Националната класификација на културното наследство. • Санирање на состојбите во НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје. <p style="text-align: center;">Индикатори</p> <p>Завршени измени и дополнувања на законите; дополнета национална класификација; започнати работите на санација во НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Увид во магацинските простори во библиотеците (од аспект на микроклиматски услови, заштита и безбедност) во согласност со библиотечните стандарди, со предлог мерки. • Увид во просторните услови на јавните библиотеки и на библиотеците при домовите/центрите за култура, со предлог мерки. • Дигитализација на библиотечните фондови и нивна имплементација во базите на светските дигитални центри и асоцијации. • Континуирана професионална едукација на 	<p>Министерство за култура</p> <p>Сите национални установи</p> <p>Работни групи при Министерството за култура</p> <p>НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје</p>	<p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p> <p>300.000</p> <p>30.000.000</p>
<p>➤ Библиотеки</p>			

		<p>библиотечниот кадар.</p> <p>Индикатори</p> <p>Извршени увиди и предложени мерки за надминување на состојбите; започнати дигитализацијата и план за едукација на библиотечниот кадар.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Набавка на современа информатичка и комуникациска опрема, како и опрема за чување, изложување и користење на библиотечниот фонд. • Перманентна дигитализација на библиотечните фондови со воведување на современи библиотечни стандарди на дигитализација и нивна имплементација во базите на светските дигитални библиографски центри и асоцијации. • Поттикнување на установите да извршат ревизија на библиотечните материјали и збирки и усвојување на современи стандарди за нивно чување и користење. • Зголемување на пристапноста до публикацииите – физички, електронски, преку копии и зајмувања, во согласност со програмот на ИФЛА за универзална достапност на публикации (УАП) <p>Индикатори</p> <p>Извршена набавка на информатичка и комуникациска опрема; воведени современи стандарди во дигитализацијата; континуирана ревизија на библиотечниот материјал.</p> <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедување услови (просторни, технички, кадровски) за непречено спроведување на проширените законски обврски на Кинотеката во поглед на телевизиската продукција. • Изработка на елаборат за општествената оправданост за основање на институт за филм при Кинотеката на РМ. 	<p>Работни групи при Министерството за култура</p> <p>Национални и локални библиотеки</p> <p>Министерство за култура</p> <p>Национални и локални библиотеки</p>	<p>200.000</p> <p>1.000.000</p> <p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
--	--	---	---	---

	<p>➤ Заштита на аудиовизуелни добра</p>	<p>Индикатори Завршени работите на создавање просторни, технички и кадровски услови; завршен елаборат.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Создавање на центар за дигитализација во рамките на филмскиот архив на кинотеката. • Стимулирање на истражувачката дејност во филмските архиви и кинотеките во Европа. • Континуирано збогатување на фондот на Кинотеката. <p>Индикатори Завршени работите на центарот за дигитализација.</p> <p>2018 - 2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Формирање на функционален информативен систем преку инвентар и регистар на нематеријалните културни добра. • Интензивирање на етнолошките теренски истражувања со цел соодветно културно мапирање на нематеријалните културни добра. <p>Индикатори Завршен информативниот систем; зголемен бројот на теренските истражувања.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Интензивирање на меѓусекторската и меѓуинституционалната соработка во насока на проучување, валоризирање и прогласување на нематеријалното културно наследство. • Ревидирање на процедурите за заштита на нематеријалните културни добра. <p>Индикатори</p>	<p>Министерство за култура Кинотека на Република Македонија</p> <p>Министерство за култура</p> <p>Министерство за култура</p>	<p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p> <p>1.000.000</p>
--	---	--	---	--

	<p>➤ Заштита на нематеријалното културно наследство</p>	<p>Подобрена меѓусекторската и меѓуинституционалната соработка.</p>		
<p>3.2.</p>	<p>Театарска дејност</p>	<p>Мерки</p> <ul style="list-style-type: none"> • Преиспитување на статусот на театрите (национални или локални установи) во насоката на идна децентрализација на мрежата на театри. • Преиспитување на одржливоста и функционалноста на театрите во рамките на центрите (домовите) за култура. • Анализа на постојните кадровски потенцијали во театрите, со посебен осврт на функционалноста на вработувањата во последната деценија, со предлог мерки за кадровска трансформација на ансамблиите. • Ревизија на листата на театарски фестивали и манифестации што се поддржуваат со средства од буџетот на Министерството за култура. <p>Индикатори</p> <p>Завршени анализите на постојната мрежа театри; ревидирана листата на театарски фестивали.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Анализа на потребата од нормативно регулирање на односите во дејноста. • Преиспитување на автономноста односно самостојноста на управувачките/одлучувачките функции во театрите, како и потребата од воведување на функцијата уметнички директор, автономноста на креирањето на репертоарската политика. <p>Индикатори</p> <p>Завршени анализи, со предлог – мерки.</p> <p>2020 – 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Компаративна анализа на финансирањето на театрите, 	<p>Работни групи при Министерството за култура</p>	<p>300.000</p> <p>300.000</p>

		<p>со посебен осврт за цената на проектите, хонорарите, роковите за подготовка на проектите итн.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Анализа на професионално-техничките услови за работа во театрите, со предлог мерки. • Поттикнување долгорочна соработка со независни/аматерски театарски групи. • Поттикнување на професионалната мобилност на театарските режисери, актери, сценографи, драматурзи низ установите во земјата. • Стратегиска поддршка на независната театарска сцена. <p>Завршени анализи; трансформација на театрите во согласност со новите културни политики во дејноста.</p>	<p>Работни групи при Министерството за култура</p>	<p>400.000</p> <p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
<p>Музичко творештво и музичко сценска дејност</p>	<p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Анализа на потребата од нормативно регулирање на дејноста. • Ревизија на сите нови вработувања во установите и ревизија на правилниците за систематизација на работните места со цел усогласување со реалните потреби. • Ревитализација и опремување на работните простории во Македонската опера и балет, со адаптација на простор за хорска сала. <p>Завршени анализи и ревизија; започнати работи на опремување на просториите во Македонската опера и балет.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> • Примена на мерките на децентрализација во единиците на локалната самоуправа преку стимулирање на основањето на камерни оркестри и хорови при домовите на културата и децентрализација на кадарот во дејноста. • Преиспитување на функционалноста на аудиторните и реаудиторните и демократизација на процесот на 	<p>Мерки</p> <p>Индикатори</p> <p>Завршени анализи; трансформација на театрите во согласност со новите културни политики во дејноста.</p>	<p>Работни групи при Министерството за култура</p> <p>Македонска опера и балет</p>	<p>100.000</p> <p>Средства планирани во Буџетот на Министерството за култура</p>
<p>3.3.</p>			<p>Министерството за култура</p> <p>Македонска филхармонија</p>	

		<p>одлучувањето.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Интензивирање на соработката на Македонската опера и балет и Македонската филхармонија со Македонската радио-телевизија. <p>Индикатори</p> <p>Започнат процес на децентрализација; донесени предлог – решенија за аудиции и реаудиции; востановена функционална соработка помеѓу Македонската опера и балет и Македонската филхармонија со Македонската радио-телевизија.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Унапредување на работата на камерните оркестри, хоровите, урбаните музички форми, современиот танц и др. • Анализа на потребите од обновување на Ревискиот оркестар и радио хор на Македонската радио-телевизија во насока на негување на мултимедијални проекти, поп, рок и филмска музика итн. • Континуирана поддршка на формите на современ танц и кореографија. • Поттикнување на музичката критика и музикологијата како важна алка во афирмацијата и насочувањето на музичкото творештво; поттикнување на издавачката дејност (монографски и други публикации) посветени на значајни личности, процеси, установи и ансамбли. • Преземање ефективни мерки на планот на архивирањето и заштитата на музичкото творештво и музичката култура. • Дигитализација на дел од аудио архивите, видео архивите и печатените архиви поврзани со македонската музичка култура; дигитализација на нотните архиви на СОКОМ, НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје, МРТВ, МОБ, МФ и на другите установи, асоцијации, ансамбли и поединци. • Создавање услови за ширење на дејноста на зашита преку легати на оставнината на најистакнатите личности 	<p>Македонска радио телевизија</p> <p>Министерство за култура</p> <p>Македонска опера и балет</p> <p>Поединечни и групни субјекти од независната музичка сцена</p> <p>НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје</p>	<p>Средства обезбедени во Буџетот на Министерството за култура</p>
--	--	---	---	--

	<p>➤ Фолклор и центри/домови на културата</p>	<p>на македонската музичка култура во соработка со Музичката збирка на „НУБ Св. Климент Охридски“ – Скопје.</p> <p>Индикатори</p> <p>Нормализација на состојбите во дејноста; зголемен бројот на издавачката дејност; континуирана дигитализација на македонското музичко творештво.</p> <p>*</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ревизија на целокупната политика во дејноста, со критериумите за финансирање во дејноста. • Изготвување на приоритетна листа на манифестации што ќе се финансираат од централниот буџет. <p>Индикатори</p> <p>Завршена ревизија и утврдени предлог – мерки; ревидирана листата на манифестации.</p> <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Асиметрична децентрализација, односно преминување на дел од центрите за култура, домовите на култура и манифестациите на локално ниво. <p>Индикатори</p> <p>Воспоставување нови односи и критериуми за функционирање во дејноста; започнување на процесот на децентрализација.</p>	<p>Работна група при Министерството за култура</p> <p>Министерство за култура</p> <p>Сите единици на локална самоуправа</p> <p>Министерство за финансии</p>	<p>100.000</p> <p>Средства обезбедени во Буџетот на Министерството за култура</p>
	<p>Визуелни уметности,</p>	<p>Мерки</p>		

3.4.	архитектура и дизајн	<p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> Ревизија на делата во Музејот на современата уметност и Националната галерија на Македонија откупувани на конкурсите на Министерството за култура, со предлог-мерки. Враќање на изворната мисија на Музејот на современата уметност и на Националната галерија на Македонија, дефинирање на нивниот стратешки развој и определување на стручни приоритети во нивната работа. Изготвување елаборат за состојбите и за функционирањето на ликовните колонии, со приоритетна листа за финансирање на јавниот интерес. <p>Индикатори</p> <p>Завршена ревизија на делата; изготвен елаборат за ликовните колонии со предлог - мерки.</p> <p>2019</p> <ul style="list-style-type: none"> Континуиран раст на финансиската поддршка на дејноста, особено на планот на откупната политика и осовременување на поставките. Обезбедување на изложбен простор за Музејот на современата уметност во централното градско подрачје. Анализа на потребата од основање на нови установи во дејноста (уметничка галерија во Гостивар и др.). Поддршка на квалитетни проекти насочени кон децентрализацијата и афирмацијата на визуелната уметност. <p>Индикатори</p> <p>Зголемена финансиската поддршка; завршена анализа на потребите од основање нови установи во дејноста; иницирана постапка за обезбедување изложбен простор за Музејот на современата уметност.</p> <p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> Зајакнување на грижата за архитектонското културно наследство и за естетските вредности на средината. 	Работни групи при Министерството за култура	200.000 Средства Обезбедени во Буџетот на Министерст- во за култура
------	----------------------	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Развој на концептот Vauckultur. • Интензивирање на присуството на проекти од визуелните уметности на меѓународната сцена. <p>Индикатори Зајакнаго присуство на грижата за архитектонското наследство во програмите на Министерството за култура; интензивирана меѓународната соработка во дејноста.</p>	Министерство за култура Асоцијација на архитекти на Македонија	Средства обезбедени во Буџетот на Министерството за култура
3.5.	Филмска дејност	2018 <ul style="list-style-type: none"> • Ослободување на филмското производство и на другите сегменти на филмската дејност од политички и партиски притисоци. • Ревизија на досегашните финансирани филмски проекти, особено на исполнувањето на договорените обврски на филмските продуценти, почитувањето на роковите, буџетите и квалитетот на филмовите. • Подготовка на стратегија за развој на филмската дејност, што е обврска од Законот за филмска дејност. • Утврдување на приоритетна листа на домашни филмски фестивали од јавен интерес. <p>Индикатори Завршена ревизија; започнати работи на стратегијата за развој на филмската дејност; утврдена приоритетната листа на филмски фестивали.</p> 2019 <ul style="list-style-type: none"> • Измени и дополнувања на Законот за филм заради примена на европски стандарди во филмската продукција и овозможување развој на филмската дејност. • Анализа на состојбата во киноприкажувачката мрежа, со предлог- мерки. <p>Индикатори Завршени измените и дополнувањата на Законот за филм; завршена анализа со предлог – мерки.</p>	Министерство за култура Агенција за филм на Република Македонија Друштво на филмски работници на Македонија	300.000 200.000

		<p>2020 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Иницирање на едукативни програми за професионалните филмски кадри и за публиката. • Унапредување на сите сегменти во филмската дејност (производство, дистрибуција, прикажување и др.) • Поголем пристап до меѓународните програми за поддршка на филмот. <p>Индикатори</p> <p>Зголемено присуство на едукативни програми; зголемен пристап на македонскиот филм до меѓународните програми за поддршка.</p>		<p>Средства обезбедени во Буџетот на Министерст- во за култура</p>
<p>3.6.</p>	<p>Издавачка дејност</p>	<p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Воспоставување систем за утврдување издавачки стандарди за подобрување на квалитетот на издањата. • Основање на агенција за книга на Македонија. <p>Индикатори</p> <p>Воспоставен систем на издавачки стандарди; започната постапка за основање агенција за книга на Македонија.</p> <p>2019 - 2022</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поддршка на литературно творештво на млади автори преку воспоставување посебни стимулативни мерки; создавање услови за издавање литературни списанија кои би биле наменети за претставување на младите автори. • Поддршката на преводот и преводната литература како долгорочен приоритет; посебно внимание ќе се посвети на квалитетот на преводот и соодветното финансиско вреднување на истиот, со акцент на литературните преведувачи кои преведуваат од оригиналниот јазик. • Подготовка на национална програма за развој на читателска публика за периодот 2019 – 2022 година. <p>Индикатори</p>	<p>Министерство за култура</p>	<p>Средства обезбедени во Буџетот на Министерст- во за култура</p>

	Културно – уметнички манифестации	Зголемена поддршката на литературното творештво на млади автори; зголемена поддршката за преводната литература; донесена национална програма за развој на читателска публика за периодот 2019 – 2022 година.		
3.7.		<p>Мерки</p> <p>2018</p> <ul style="list-style-type: none"> • Преиспитување на листата на манифестации финансирани од буџетот на Министерството за култура и утврдување јасни критериуми за нивно финансирање. <p>Индикатори</p> <p>Намален бројот на културни манифестации финансирани од буџетот на Министерството за култура.</p>	Министерство за култура	

Националната стратегија ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Бр. 08-3060/1
3 мај 2018 година
Скопје

Претседател на Собранието
на Република Македонија,
м-р **Талат Цафери**, с.р.